

Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija

Komljenović, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:510501>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Diplomski sveučilišni studij klasične filologije; smjer: latinski jezik i rimska književnost
(dvopredmetni)

Ines Komljenović

Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Diplomski sveučilišni studij klasične filologije; smjer: latinski jezik i rimska književnost
(dvopredmetni)

Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija

Diplomski rad

Student/ica:

Ines Komljenović

Mentor/ica:

Doc.dr.sc. Diana Sorić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ines Komljenović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 23. ožujak 2017.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. <i>Antun Vrančić (Antonius Verantius)</i>	5
1.2. <i>Djela Antuna Vrančića</i>	6
1.3. <i>Epistolarij Antuna Vrančića</i>	6
1.4. <i>Andrija Rapicij (Andreas Rapicius)</i>	8
2. KRITIČKO IZDANJE PISAMA	9
<i>Prvo pismo</i>	10
<i>Drugo pismo</i>	13
<i>Treće pismo</i>	18
<i>Četvrto pismo</i>	21
<i>Peto pismo</i>	23
3. JEZIČNE OSOBITOSTI	26
3.1. <i>Uvod</i>	26
3.2. <i>Pravopis</i>	26
3.2.1. <i>Tablica neklasičnih grafija u autografima Antuna Vrančića i Andrije Rapicija</i>	27
3.3. <i>Morfologija u pismima Antuna Vrančića</i>	30
3.3.1. <i>Imenski oblici</i>	30
3.3.2. <i>Glagolski oblici</i>	31
3.4. <i>Sintaksa</i>	31
3.4.1. <i>Sintaksa rečenice</i>	32
3.4.2. <i>Rečenice</i>	33
3.5. <i>Leksik</i>	34
3.5.1. <i>Crkveni leksik</i>	34
3.5.2. <i>Vojno-politički termini</i>	35
3.5.3. <i>Grecizmi</i>	35
3.6. <i>Onimija</i>	35
3.6.1. <i>Antroponimi</i>	35
3.6.2. <i>Toponimi</i>	36
4. <i>Morfološka i gramatička zapažanja u pismima Andrije Rapicija</i>	37
4.1. <i>Rod imenica</i>	38
4.2. <i>Causa i grafia</i>	38

4.3. <i>Sintaksa padeža</i>	38
4.3.1. <i>Akuzativ cilja</i>	38
4.3.2. <i>Ablativ odvajanja</i>	38
4.4. <i>Akuzativ s infinitivom</i>	38
4.5. <i>Sintaksa rečenice</i>	39
4.6. <i>Leksik</i>	40
4.6.1. <i>Crkveni leksik</i>	40
4.6.2. <i>Vojni termini</i>	40
4.6.3. <i>Umanjenice</i>	40
5. <i>Antroponimi</i>	40
5.1. <i>Imena</i>	40
5.2. <i>Toponimi</i>	42
6.ZAKLJUČAK	43
7.LITERATURA	45
PRILOG.....	47
SAŽETAK.....	72
SUMMARY.....	73

1. UVOD

Glavni cilj ovog diplomskog rada je izrada kritičkog izdanja prijateljskih pisama dvaju humanista, Antuna Vrančića i Andrije Rapicija, pa će se na temelju tri Vrančićeva, te dva rukopisa Andrije Rapicija izrađivati kritičko izdanje koje bilježi razlike u pisanju između klasičnog latinskog i onog iz doba humanizma. Sljedeći važan zadatak rada jest uspoređivanje navedenih autografa s mađarskim prijepisima, na način da se sve razlike u pisanju, dodani ili izostavljeni tekst obilježi i zapiše ispod pisama uz broj retka i stranice, kako bi se znalo gdje se u pismu nalazi razlika. Nakon toga raditi će se jezična analiza svih pet pisama, od morfologije, sintakse, onimije pa sve do terminologije pojedinih područja (vojno – politički termini, crkveni termini, itd.). Takva analiza poslužiti će nam kako bismo uočili razlike u jeziku između Vrančića i Rapicija. No kako bi sva analiza i njeni rezultati bili razumljiviji, prije svega je potrebno dati osnovne informacije o razdoblju u kojem ovo dvoje književnika stvara, povijesnom okruženju, te njihovim životima i stvaralaštvu. Tako će u prvom poglavlju biti navedene povijesne činjenice vezane uz humanizam općenito, te o nekim najpoznatijim hrvatskim predstavnicima toga razdoblja. Nakon toga prelazimo na život i djelo Antuna Vrančića, a zatim i Andrije Rapicija, te započinjemo izradu kritičkog izdanja pisama.

Pojam humanizam obuhvaća razdoblje povijesti u kojemu je naglasak stavljen na nasljedovanje klasične rimske i grčke književnosti. U humanizmu čovjek postaje središte zanimanja kao *uomo universale*, svestrani pojedinac koji razvija mnoge umne sposobnosti, slobodan istraživački duh spreman na stjecanje novih znanja iz područja društvenih i prirodnih znanosti. Kao pokret, humanizam se razvio u Italiji tijekom XIV. st., a svoj procvat doživio je u XV. st. postepeno se šireći ostatkom Europe.¹

No, za bolje razumijevanje termina *humanizam* potrebno ga je pobliže odrediti. U stručnoj se književnoj historiografiji koristi kao oznaka idejnog aspekta renesanse jer joj je kao termin podređen, dok se kao oznaka književno-periodizacijskoga termina odnosi na latinsku književnost XV. st. koja prethodi renesansi. I dok istraživanja pojedinih epoha idu na ruku prvoj odrednici, humanizmu kao ideji

---

¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662#komentar> (Link konzultiran 10. 09. 2016.)

renesanse, u hrvatskoj se povijesti književnosti humanizam odnosi na latinsku književnost hrvatskih pisaca XV. i XVI. stoljeća.

Upravo je blizina istaknutih talijanskih središta Rima, Venecije i Padove uvjetovala školovanje mnogih hrvatskih intelektualaca koji su na tlu Italije učili klasičnu književnost.

No, i sama politička situacija u kojoj je prostor Dalmacije bio pod Mletačkom Republikom od XV. do kraja XVIII. st., ali i stalna prisutnost Mlečana na prostorima Hrvatske, odigrala je važnu ulogu u tim hrvatsko-talijanskim kontaktima. Hrvatski su pjesnici stoga bili poznati u mnogim europskim gradovima kao nositelji humanističkih ideja, a na samom hrvatskom tlu postojalo je nekoliko humanističkih krugova: zadarski, šibenski, splitski, trogirski, dubrovački i sjevernohrvatski.²

Pripadnik šibenskoga kruga, Juraj Šižgorić (1445-1509.) studirao je u Padovi gdje je doktorirao crkveno pismo. Često je uz latiniziranu inačicu svojega imena dodavao i sintagmu *Sibenicensis Dalmata*, ističući tako ponos na zavičaj. Tematika njegovih latinističkih pjesama bila je domoljublje i protuturske težnje ka oslobođenju hrvatskoga teritorija od najezdi Osmanlija. *Elegiarum et carminum libri tres* (Knjiga elegija i pjesama) najstarija je hrvatska pjesnička inkunabula kojoj je tematika antičko mitološka i povijesna, a prevladavaju poslanice, pozdravnice i epigrami. Među najpoznatije pjesme u ovoj zbirci ubraja se *De Sibenicensis agri vastatione*.

---

² N. Kolumbić, 1980: 17.

Janus Pannoniuss, latinizirana je inačica imena Ivana Česmičkog (1434-1472.), važnog predstavnika sjevernohrvatskoga kruga. Doktorat kanonskog prava stekao je u Padovi nakon čega je pozvan na dvor Matije Korvina u Budimu zbog čega ga i Mađari svojataju kao svojega pjesnika.³ Vrlo mlad je postao pečujskim biskupom, a još prije dvadesete godine života bio je poznat po satiričkim epigramima *Epigrammata*. Važno je istaknuti da je po želji kralja vodio poslanstvo u Rim na poklonstvo papi Pavlu II. tražeći ga za pomoć protiv Turaka. Bila je to ujedno i prilika da u talijanskoj prijestolnici nabavi niz latinskih i grčkih tekstova. Osim epigrama, pisao je i elegije, tužaljke u elegijskom distihu od kojih je najpoznatija *U smrt majke Barbare*.

Pripadnik dubrovačkog kruga, Ilija Crijević (1463-1520.) još je u dječjačkoj dobi pošao u Rim gdje je proučavao Plauta, pisao o Vergiliju, te s nepunih 21 godina dobio pjesnički lovorov vijenac. U Rimu je bio pod utjecajem osnivača Akademije na Kvirinalu, Pomponija Leta. Tijekom boravka u tom gradu Crijević je napisao latinski enciklopedijski rječnik te niz pjesama pretežito erotskoga sadržaja inspirirana prema obrazovanoj Rimljanki Flaviji. U tim se pjesmama skladno prepliću humanistički principi: ugledanje na klasične uzore s naglašenom osjećajnošću i ljubavnom čežnjom. Osim toga, ovaj je Dubrovčanin pisao ode, himne, elegije i epigrame te epistole koje se čuvaju u Vatikanskoj knjižnici, a nakon rimske „avanture“ Crijević je po povratku u rodni Dubrovnik obavljao važne komunalne dužnosti.

Splićanin Marko Marulić (1450.-1524.) smatra se ocem hrvatske književnosti koji je većinu svojih djela pisao na latinskome jeziku. U svojim latinskim djelima nije se izostavio potpisati upravo u latiniziranoj inačici kao *Marcus Marulus Spalatensis* ili *Marcus Marulus Delmata*. Marulić je humanističko obrazovanje dobio u Splitu, a pretpostavka je da je studirao i u Padovi. Duboko inspiriran Biblijom, Marulić stvara djela u kojima je prožeo antičku mudrost i poetiku s biblijskim propovjedništvom te kršćanskom duhovnošću.⁴ Najslavnije od svih svakako je *Judita* kojom je poput budnice nastojao ohrabriti Splićane da se odupru osmanlijskim najezdama. U ovome kontekstu važnija su Marulićeva latinska djela od kojih je poznatije *Davidias* (Davidijada), religiozni junačko-povijesni ep napisan po

---

³ H. Petrić, 2002: 76.

⁴ I. Cvitanović, 1974: 95.

Vergilijevu uzoru u klasičnom latinskom jeziku s tragovima biblijskog i srednjovjekovnog latiniteta.

Osim ovdje spomenutih istaknutih humanističkih ličnosti koji su djelovali u šibenskom, splitskom i dubrovačkom književnom krugu, ne treba izostaviti niti pripadnike zadarskog i trogirskog kruga. Unutar zadarskog književnog humanističkog kruga djelovao je Juraj Divnić (1440-1530), ninski biskup koji je vjerojatno studirao u nekom od talijanskih humanističkih središta te postao doktorom prava. Poznato je da je Divnić pisao, a osim njegova pisma papi Aleksandru VI. ništa nije sačuvano. U Trogiru je djelovao Koriolan Ćipiko (1425-1493.), humanist i ratnik koji je u rodnom gradu obnašao mnoge komunalne dužnosti. Studij crkvenoga i građanskoga prava završio je u Padovi, a od djela su mu sačuvane samo ratne uspomene *Petri Mocenici Imperatoris gesta* (Djela vrhovnog zapovjednika Petra Moceniga) u kojima je opisao mletačku ekspediciju vraćanja Eubeje od Turaka. Osim što opisuje tursku okrutnost ne prešućuje ni onu mletačku, a događaje iznosi nepristrano i precizno. Osim ratnog izvješća opisao je i antičke spomenike, krajolik i djela umjetničkog obrta u čemu se prepoznaje njegova humanistička erudicija i svijest prema starinama.

Ovaj kratki pregled humanističkih zbivanja na tlu ondašnje Hrvatske i isticanje važnih književnih ličnosti poslužio je kao uvod u razumijevanje okolnosti pod kojima je djelovao Antun Vrančić na čija se pismena ostvarenja i stavlja težište ovoga rada. Kako bi se što bolje prikazala kritička analiza pisama koja je razmjenjivao s tršćanskim pravnikom Andrijom Rapicijem, potrebno je ukratko iznijeti njihove životopise.

1.1. Antun Vrančić (*Antonius Verantius*)

Antun Vrančić, šibenski diplomat, povjesničar, arheolog, putopisac i crkvenjak rodio se 30. svibnja⁵ 1504. godine u Šibeniku. Kao dječak udomljavan je kod raznih rođaka zahvaljujući kojima je i stekao bogato obrazovanje. Dio djetinjstva proveo je kod svog ujaka Ivana Statilića koji je u to vrijeme bio istaknuti biskup erdeljski. On je mladog Antuna uveo u društveni krug Ivana Zapolje, čijim je tajnikom imenovan 1530. godine nakon završenih studija u Padovi, Beču i Krakovu. Odmah mu je povjeren velik broj diplomatskih misija po europskim dvorovima. Putovao je Vrančić kraljevskim dvorovima Europe od francuskog kralja Franje I., preko poljskog kralja Žigmunda pa sve to Henrika VIII. No Vrančićeva putovanja po Europi nisu bila vezana samo uz politiku, već se bavio i zadivljujućim kulturnim radom te je tako stvorio brojne veze s intelektualnim ličnostima svoga doba.⁶

Budući da je riječ o svestranoj osobi, ne bi bilo suvišno podsjetiti i na neke povijesne okolnosti koje su ga oblikovale kao političara i kao intelektualca. Zato je važno spomenuti i činjenicu da je Antun Vrančić nakon smrti Ivana Zapolje, a zbog sukoba na dvoru, 1549. godine prešao u službu Ferdinanda I. Habsburškog.

U Maloj Aziji i Carigradu je pak proveo četiri godine. Povod njegovog odlaska u Tursku bila je nova diplomatska misija kod sultana Sulejmana Veličanstvenog u svrhu sklapanja mira. Za vrijeme tog boravka proučavao je arheologiju i putopise, a i sam je napisao neka djela, koja se danas smatraju jednim od najznačajnijih starijih putopisnih djela koja obrađuju temu Balkanskog poluotoka. Neka od tih djela su *De situ Trransylvaniae, Moldavie et Transalpinae* te *Iter Buda Hadrianopolim, anno 1553*. Na području povijesti i arheologije Vrančić je također ostavio traga. Otkrio je natpis *Monumentum Ancyranum* u kojem su opisana djela cara Augusta.⁷

Nakon povratka iz Turske imenovan je biskupom, županom i kraljevim savjetnikom. Nakon pada Sigeta Vrančić je ponovo poslan da izmoli primirje s Turcima. Tako je pregovarao s Mehmed pašom Sokolovićem i zahvaljujući njemu, 1568. potipisan je mir na osam godina. U to vrijeme sprijateljio se sa samim pašom

---

⁵ D.Sorić u znanstvenom članku pod nazivom *Pitanje datuma rođenja hrvatskog humanista i ugarskog primasa Antuna Vrančića* (2015.) dokazuje točan datum rođenja dotičnog pisca.

⁶ I. Tanta, 2003: 127.-128.

⁷ Ibid, 129.

Sokolovićem, a prijateljevaio je i s mnogim hrvatskim velikanima kao što su Nikola Zrinski, Trankvil Andreis, Andrija Rapicij, Juraj Drašković i drugi.

Nakon što se po drugi put vratio iz Turske proglašen je kraljevim namjesnikom i ostrogonskim nadbiskupom. 1573. Vrančić je imenovan kardinalom, a iste godine, 15. lipnja 1573. umire. Pokopan je u crkvi u Trnavi.

1.2 Djela Antuna Vrančića

Kako je spomenuto u uvodu, Vrančić bez sumnje zaslužuje da bude nazvan *Homo universalis*. Okušao se u pisanju na mnogim područjima i skupio zavidnu zbirku djela. Na brojnim je europskim putovanjima Vrančić skupljao rimske natpise, a u Ankari je pronašao Augustov autobiografski spis *Res gestae divi Augusti* (Djela božanskog Augusta) kojega je dao tiskati te se danas prepoznaje pod nazivom *Codex Verantianus*. Pisao je između ostaloga pjesme, putopise, rasprave, no ipak je njegov epistolarij (*Epistolae*) književno najvredniji i historijski najznačajniji dio njegova opusa. Dopisivao se Vrančić s mnogim ondašnjim slavim ljudima kao što su Nikola Zrinski, Ivan Zapolja, Andrija Rapicije i dr.

Od poznatih djela Antuna Vrančića ističu se, *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae*, *O putovanju i poslanstvu u Carigrad*, te *Putovanje iz Budima u Drinopolje* kojemu se posebno divio Alberto Fortis te putopis u potpunosti integrirao u svoj *Put po Dalmaciji* 1774. godine. Tu se svakako ubraja i zbirka *De rebus gestis Hungarorum*.⁸

1.3. Epistolarij Antuna Vrančića

U Vrančićevu epistolariju okupljeno je oko 1000 pisama, nastajalih u razdoblju od četrdesetak godina, što ga čini najopsežnijim i najzanimljivijim dijelom njegove književne ostavštine. Antun je skupljao i pisao pisma od 1538. do 1573. godine.⁹

---

⁸ I. Tanta, 2003: 128.

⁹ D. Sorić, 2009: 83.

Velika većina pisama pisana je od strane Antuna, a sačuvano je i nekoliko upućenih njemu. Što se tiče jezika na kojem su pisana pisma, na prvom mjestu je latinski jezik, a zatim slijedi poneko pismo na mađarskom ili talijanskom jeziku.

Pismo bratu Mihovilu iz 1538. godine svjedoči o tome da je Antun Vrančić svoju korespondenciju skupljao s namjerom da je objavi, no nisu sva pisma bila namjenjena za javnost što možemo zaključiti dijelom iz onog što se nalazi u epistolariju, a dijelom iz onog što nedostaje.

Što se tiče Vrančićevih korespondenata, već je spomenuto da je razmijenjivao pisma s raznim čuvenim ličnostima svoga doba. Od bitnih korespondenata Darko Novaković u knjizi *O sentimentalnom odgoju; Antun i Faust Vrančić* spominje ove Vrančićeve suvremenike: Trankvil Andronik, Paolo Giovi, Philipp Melanchthon, heretični talijanski humanist Antonio della Pagliara (latinizirano *Aoni Paleari*) i drugi.¹⁰

Jasno je da veliku važnost imaju javna pisma jer govore o političkoj i društvenoj situaciji tog razdoblja, no ipak najveću kulturnopovijesnu vrijednost pronalazimo u dijelu Antunove zbirke u kojem je on privatni adresat ili adresant. Upravo o takvoj vrsti pisma riječ je i u ovom radu. Radi takvih pisama ni o jednom drugom hrvatskom humanistu ne posjedujemo toliko osobnih podataka, te dijelova privatnog života kao o Antunu. Svi njegovi stavovi, obiteljski odnosi, mišljenja, uvjerenja i pogledi na tadašnje društvo sačuvani su u tim rukopisima.

Što se tiče problematike stanja latinskog izvornika Antunovih pisama, citirati ću Darka Novakovića: „Iako je svaka privatna korespondencija po naravi stvari interpretativni izazov, pogotovu ako je fragmentarno očuvana i ako između nje i tumača stoji golem vremenski jaz, u slučaju pisama koja je odašiljao Antun Vrančić te se načelne teškoće višestruko umnažaju.“¹¹

Slična problematika temelj je i ovog rada pa će se u nastavku napraviti kritičko izdanje pisama na temelju usporedbe rukopisa iz budimpeštanske knjižnice Széchényi i mađarskog izdanja Szalay-Wenzel iz 19. stoljeća. Latinska pisma u kojima korespondiraju Antun Vrančić i njegov prijatelj Andrija Rapicij, analizirati će se na razini jezika tog vremena, te će se pokušati utvrditi jezične sobitosti u

---

¹⁰ D. Novaković, 1995: 20.

¹¹ Ibid, 22.

odnosu na klasični latinitet. Obratit će se i posebna pažnja na morfologiju, sintaksu i leksik.

1.4. Andrija Rapicij (*Andreas Rapicius*)

Andreas Rapicius (Ivan Andrija Rapicij, Andrea Rapicio ili Rapiccio) rođen je 2. prosinca 1533. u Trstu. Prvu naobrazbu stekao je u Kopru, Padovi i Beču. Godine 1554. kao doktor znanosti vraća se u zavičaj te se vraća u rodni Trst. Tijekom studija stekao je zavidnu književnu naobrazbu, posvetio se klasičnome latinskom pjesništvu, posebno književnosti Horacija, Ovidija i Vergilija. Tršćanske vlasti ga 1555. ponovo šalju u Beč, gdje postaje tajnikom rimsko-njemačkog cara i kralja hrvatsko ugarskoga Ferdinanda I. Rapicij je u Beču obavljao unosne funkcije pa je tako sinu Ferdinanda I., caru Maksimilijanu II. bio tajnik, a nadvojvodi Karlu dvorski savjetnik. 1556. nakon smrti tršćanskog biskupa Ivana VII., nadvojvoda Karlo na to je mjesto imenovao Rapcija.

U biskupa je promaknut 1567. godine, što je izuzetno utjecalo na njegov kasniji život a na koncu i smrt. Kako kaže Boris Biletić (2002.) u svom znanstvenom radu: „Biskupski je položaj, naime, naslijedio u doba žestokih razmirica među tršćanskom vlastelom, koja je, međusobno ali i spram svećenstva, bila zavađena već nakon smrti biskupa Pietra Bonoma (1546). Dotad razmjerno ograničen sukob pretvorio se u godine 1548. u pobunu plemstva, a napetosti nisu popustile ni nakon društvenih reforma iz 1550.“¹² Čak u takvim odnosima i okolnostima, Rapicij je pokušavao miriti zavađene strane. Kako bi u tome i uspio, priredio je gozbu i na nju pozvao predstavnike svih zavađenih stranaka. Upravo to je bila njegova posljednja večera, jer je otrovan čašom vina, od dan danas nepoznatog počinitelja 31. prosinca 1573. Iz piščeva književnog rada možemo jasno zaključiti da svoju literaturu ne odvaja od društvene i vjerske službe. Rapicij je objavio i dvije knjige pjesama i epigrama, poemu *Histria* te nekoliko oda; tiskao je i tri latinske rasprave s područja građanskog prava.

---

¹² B. Biletić, 2002: 42.-43.

2. KRITIČKO IZDANJE PISAMA

U ovom se poglavlju donosi kritičko izdanje pisama Antuna Vrančića i Andrije Rapičija. Pisma su poredana kronološki a ispod svakog rednog broja pisma na sredini stranice nalazi se folijacija koja se zatječe u rukopisima. Oznaka poput ove *S 1681* znači da je pismo temeljeno na rukopisu iz Széchényi knjižnice signature 1681. Datum i mjesto nastanka pisma nalazi se u nastavku nakon signature.

Kritičko izdanje se dakle izrađivalo usporedbom rukopisa i mađarskog izdanja. Ukoliko su u rukopisu pronađene kratice, razrješavale su se bez upozorenja. Interpunkcija se nastojala prenijeti što točnije.

Što se tiče grafije, u ovom izdanju se dosljedno prenose sve osobitosti. Dosljedno se pišu inačice dvoglasa *ae*, a također se poštuje pisanje dvoglasa *oe*. Glasovi *v* i *u* dosljedno su zabilježeni. Ne intervenira se u pisanju, odnosno izostanku aspiracije, bilježenju grafema *y* umjesto klasičnog *i* i obrnuto (*girum* – *gyrum*). Ne ispravlja se nepravilna upotreba duplih konsonanata niti asimilacije uz *qu* (*nunquam*, *tanquam* itd.).

Velika i mala slova nastojala su se pisati prema suvremenim pravopisnim standardima, te tamo gdje nije bilo potrebe umjesto velikog pisalo se malo slovo. Na poslijetku, ispravili su se očiti autorski previdi.

KRITIČKI APARAT

U kritičkom aparatu su zabilježene ortografske razlike koje su uočene uspoređivanjem rukopisa i mađarskog izdanja Szalay-Wenzel, ali se nisu bilježile razlike u segmentu interpunkcije, pisanja glasa *v* i *u*. Također se ne bilježi razlika između upotrebe *ii* te *ij* u rukopisima i izdanjima.

Bilježe se i naknadne intervencije samih autora pisama.

1.

MS: S 1681, ff.493-498 (Viennae, 1. 11. 1558.)

Magnifice Rapici salve.

5

Legi complurium doctissimorum hominum seculi nostri epistolas, quorum nomina praetereo invidiæ vitandae gratia, verum suo cuique honore, sua laude, existimationeque integra, salvaque permissa, unus me ita hoc scribendi genere delectavit Palearius, ut cumulate perplacuerit. Docte illi quidem omnes, et Latine, et graviter, et summo sane iudicio, summa cum laude scripsere, qui iam partim praecesserunt Palearium, partim sui fuere temporis. Hisque de causis non immerito eos nobis et Italiæ et Galliæ et Germaniæ praela tam certatim et identidem restituunt, ut sane dignissimos, qui fruantur luce nostra sempiternum. At tametsi ne in Paleario quoque desiderentur huiusmodi dotes, quibus hos pollere dixi, habet tamen quiddam singulare et rarum inter alios Palearius. Nam quicquid in buccam venerit pro rei, atque argumenti statu (quod doctiores peculiare dixerunt esse epistolæ), id, meo quidem iudicio, dumtaxat scribit. Scribit autem et pure, et concinne, et iocundo cuncta cum acumine, adeoque sibi belle, et citra negocium videtur satisfacere (ubique expeditam dictionem professus, qualem eleanorum suorum Poetae fieri volunt), ut eum re vera sine anxio rerum, verborumque delectu scribere, non meditari, effundere, non diffluere, et semper sui argumenti memorem, nusquam ab eo indecenter avagari iudicem. Vitato praeterea omni in parte colorum, nervorumque apparenti oratorio apparatu, copiosum, plenumque nihilominus argumentorum invenio, quamquam lenem, planumque, et per comata quaedam pluribus astrictum locis gradientem, ut et Isocratis, et Caesaris, et Ciceronis, et Cornelii Taciti familiarem fuisse facile agnoscas. Quumque sine omni vehementia, neque in affectus assurgendo, neque in tragica erumpendo, cuncta presso, perspicuoque calamo explicet,

10

15

20

25

---

6 seculi] saeculi **mhh** 7 inidię] invidiæ **mhh** 12 non immerito] *suprascr.* 12 Italię et Gallię et Germanię] Italiae et Galliae et Germaniae **mhh** 12 praela] prela **mhh** 13 tam certatim] *suprascr.* 13 *post* identidem *del.* merito 17 epistolę] epistolae **mhh** 19 negocium] negotium **mhh** 23 nusquam] *pro* numquam 26 comata] commata **mhh**

30 que] quae **mhh** 44 dixeris] *in marg.* 49 nostri] *pro* Christiani 51 ligno] signo **mhh**

30 quę concepit animo, atticam sane dicendi modestiam. Leporemque et amasse,
et assequutus fuisse mihi creditur. Haudquamquam interim vel succi, vel
nervorum indignus, ea vi potissimum delectatus, quae sententiis, non verbis
continentur. Habes meum, Rapici charissime, de Paleario iudicium, quod
35 equidem non attigi ex arrogantia, quam mihi nec natura dedit, nec fortuna
finxit, sed quod eius adamarim epistolas. Quo amore si fortasse deceptus
fuero, agnosces hominis iudicium. Tametsi quid debuerim pertimescere, non
video, si et Andreas Aliattus celebratissimae eruditionis jurisperitus, veteris
eloquentiae reparatorem, ac ciuilis juris dignitatis assertorem nominaverit, et
40 Jacobus Sadoletus, vir excellenter doctus, ac magnus Cardinalis dixerit, non
posse laudes eius sine scelere praeteriri, esseque homines illos imperitos, qui
eas ignorassent, qui vero supprimendo dissimulasent, improbos. Magna
profecto commendatio, eoque etiam amplissima, quod a laudatissimis viris
tanto sit diplomate posteritati consecratus. Unum in eo mihi non placuit.
45 Voluissem, ut exclamationes suas ad immortalem Deum direxisset non ad
immortales, quamquam et Bembum, et Jovium, et plerosque alios seculi huius
habuerit scriptores, quos imitaretur, parum illos quoque hac in parte
laudandos. Quod si leve quippiam, et ad theologorum cautiones pertinere
dixeris, non ad oratorum, neque eorum, qui stilo student luculentiori, alterum
tibi assentior, alterum sane non concedo. Nam quum a professione nostra
50 christiana prorsus est alienum, ioco etiam vocem hanc ex ore hominis nostri
audire. Dii immortales, qui in ligno, in lapide, in argento, auro aereque
fuerunt daemones, humani generis illusores, tantum sane abest, ut id
commodi gratia faciamus, orationi nostrae consulentes, dum eam pleniorum
vocum sono amplificantes, graviores reddere contendimus, quasi vero nec
55 Romanus nitor, nec oratoria gravitas admitteret, Deum immortalem, idque
vocis non ab imo pectore, neque bucca pleniore vel effari, vel exclamare
possemus. Sed haec ad te familiariter, ut eum iis soleo, quorum ingenio
delectatus, humanitatemque, et virtutem complexus, consuetudinem etiam
concupisco, ultroque lacesso, ut potiar concupitis. Quod postremum erit,
60 remitto tibi Palearium, quem quidem ita totos hos dies, quibus apud me fuit,
legi voluique ac revolui, ut mirifice etiam adamaverim. Mihique certe rem
facturus es gratissimam, si curabis, ut nudius tertius recepisti, ne caream
Paleario, idque mox, ubi in eius vel bibliopolam, vel typographum incideris,

quum Germaniae civitates peragrabis. Cui vicissim ipse quoque mea non
negabo, neque subtraham officia, quęcunque usus tui postulabunt, eruntque
in mea potestate. Vale. Viennae. Novembris prima 1558.

---

59 quęcunque] quaecunque **mhh** **59** eruntque in mea potestate] *supra ras.* **59** ultroque lacesso] *supra ras.* **59** potiar] *supra ras.* **61** voluique ac revolui] *pro ac versari* **61** Mihique] *pro Ac mihi*

2.

MS: S 1681 ff. 90-100.

Pragae, 14. 11. 1558.

5 Reverendissimo atque amplissimo p̄suli domino Antonio Verantio episcopo
Agriensi domino suo observandissimo.

Quod tibi isthinc proficiscens me facturum pollicitus sum, ut ad te scriberem,
si quid forte haberem, quod scriptione magnopere dignum iudicaret; id nunc oblata
10 opportunitate faciendum mihi existimaui; non tam quidem, ut scires ea, quae hic
proxime sequuta sunt, quam ut hinc intelligeres, Rapicium tuum, per multas
prouintias ultro citroque cursitantem, tui memoriam perpetuo secum circumferre.
Neque nempe ullo unquam tempore fieri posse puto, ut humanitatis, ut amoris illius
erga me tui obliviscar, qui, quoniam ex naturae tuae bonitate potius, quam ex meis
15 ullis meritis ortus est, eo mihi maiorem necessitatem imponit ut uicissim tibi
summam meam erga te obseruantiam ac cultum illustri aliquo argumento testatum
relinquam. Atque vtinam aliquando, vir amplissime, id mihi liceat facere per
occasionem, et fortunas meas, non enim dubito, quin uoluntatis, ac animi mei sensum
perspicere liquido posses. Pragam venimus V. Id. Novemb. usi itinere satis prospero,
20 tametsi gravitas caeli, et aëris in clementia aliquantulum nobis molestiae attulerit.
Tanta nempe vis nebulae totos hosce septem dies, quibus iter fecimus, fuit; ut diu
alter alterum internoscere non posset. Caesari propius ad urbem accedenti, in aperta
porrectaque planitie itum est obviam a Ferdinando filio, cum quatuor mille expeditis
equitibus Bohemis, quos ille ita instruxerat, ut simulacrum certaminis coram Caesare
25 inituri viderentur. Is ubi patrem intra teli iactum conspicatur, e vestigio a suis
divulus, citato equo illum excipit, amplexaturque: prae gaudio lachrimae obortae.
Nusquam tantus ullo in principe ardor animi uisus, adeo in fronte, in oculis nescio
quid divinum praeseferebat, quod sola cogitatione comprehendi potest. Nec mora ab
Hipposclopistis innumera glandium seges honoris causa displosa, nihil ab iis
30 praetermissum, quod ad plenam cumulatamque laeticiam pertineret; Ferdinandus ubi
Caesarem et Carolum

---

13 ut (*post* puto)] *corr. ex ut ut* 16 *post* et verbum illeg. *del.* 22 *propius*] *proprius mhh*

archiducem excepisset, ad suos statim revertitur, iubet illos sensim movere. Ibi
Caesar aliquandiu moratus, spectabat equitum procedentium ordinem. Erant autem ii
ita dispositi, ut quini incederent. Ita fiebat ut totus numerus in girum solutus
35 universam fere planitiem, quae ad quinque millia pasuum quaquaversum patebat
occuparet. Hinc progressus Caesar, ab aliquot rusticorum peditum cohortibus
excipitur; quem ubi conspicerent praetereuntem, momento quibusdam flagellis,
quibus erat a summo clava robustior pendula (iis autem passim utuntur rustici ad
excutiendas frumentorum spicas), tantos strepitus excitarunt, uti omnes in risum
40 soluerentur. Aiunt Bohemos olim hoc armorum genere in bello usos. Crediderim ego
non alios fuisse apud Virgilium Caestus, ubi Entelli et Daretis monomachiam
elegantem depingit. Caesar captus novae rei spectaculo paulisper substitit, accessitque
propius, ut rem ipsam paulo attentius contemplaretur. Astabant e regione huius urbis
senatores et ciues, eodem omnes cultu ornati, ex quibus, qui erat aetate grandior,
45 habita de more oratione, Caesarem allocutus est. Paulo inferius stabat altera peditum
instructa acies, a quibus continenter ei aculatum. Idem omnibus cultus, eadem uestis
fuit; Urbem ingresso Caesari universus clerus obviam processit; erat undique effusa
omnis sexus aetas, parvuli, iuvenes, senes, pendere ex domibus, ex pergulis, ex
protectis, ex suggrundis; vias, compita, diuerticula complere, ut communem patriae
50 patrem conspicerent ac salutarent. Urbis plerique anguli singulas Musas seruabant.
Vidimus Calliopen, Vraniam, Polyhymniam, et reliquas, amictu candido, rubea zona
succinctas, cum innumera puerorum et promiscui sexus multitudine. Hi pueri, cum
olim ad senectutem peruenerint, memores proculdubio eorum omnium, quae
adolescentuli uiderunt, non sine uoluptate filiis suis narrabunt, uenisse aliquando in
55 urbem Ferdinandum Caesarem tanto populorum omnium, atque adeo totius orbis
applausu, ut nihil unquam post hominum memoriam admirabilius factum sit. Sed
haec leuia pro iis, quae iam audies: ubi in forum venimus, ibi erat videre non
armatos, non togatos homines, sed integram puellarum ac uirginum chiliadem; Dii
boni qua forma! Quo cultu! Nullum mea quidem sententia inter tot spectacula neque
60 aliud plausibilius, neque honorificentius hoc uno fuit. Laudarunt omnes archiducis
Ferdinandi tempestiuum, et sagax ingenium, qui nouum hoc

---

31 girum] gyrum mhh 55 Laudarunt omnes] *in marg.* 30 aliquandiu] aliquamdiu mhh 30 equitum]
suprascr.

Pompae genus praeter omnium opinionem excogitauerit. Quod ipsum profecto, quo
praeclarius fuit, eo est Austriacis dedecorosius, utpote quos oportebat in excipiendo
Caesare omnes alios anteire. Sed danda est iis tamen in ea re uenia, qui nimirum in
65 agris et uineis totos dies sunc occupati; Sed omnino, extra iocum. Fuit ea res tam
admirabilis omnibus visa, ut non dubitem futurum aliquem, qui illa omnia aliquando
publicis litterarum monumentis consignet ad memoriam hominum sempiternam.
Hinc ad Pontem ventum est, quem in locum uniuersa Iudaeorum fex gregatim
conuenerat, ut Caesarem umbella pensili exceptum in minorem urbem deducerent.
70 Ibi uariae cantillantium Hebraeorum uoces audita; ad quas pene omnes absurduimus.
Erat inter illos qui legem, Mosis populo ostentaret; sed praeterieram fere eos, qui
sunt ex instituto nominis Ihesu. Stabat pro caenobii foribus, hoc est, in ipso uestibulo
hominis loricati statua, ita efficta ut uideri Mars aliquis posset. Quid sibi ea res
uoluerit, nondum mihi exploratum est. Habita ab iis, ut audio, apposita oratio. Pons
75 uero ipse, qui operosissime tot arcuum mole utranque urbis ripam iungit, totus
armatorum hominum statione complebatur. Videre mihi uidebar florentem aliquam
republicam in qua Coclites, Sertorii et Curtii reuixissent sed audi adhuc maiora
superato ponte, dum pleno passu ad arcem contendimus, in ipso fere ascensu,
offendimus quingentas matronas stantes, ex iis, quae iam uirum luxerunt, omnes
80 pullatas, candida ex humeris taenia defluente. Quid hic commemorem totidem senes,
ueneranda canitie conspicuos, qui sub uespertino crepusculo, accensis funalibus,
Caesarem exspectabant. Jam fere ad Regiam arcem perueneramus, cum ecce in ipso
statim limine a Sileno excipimur. Is festa fronde caput reuinctus, ac ridenti similis
dextra manu liquorem ex uuarum racemis exprimebat, cum hoc lemmate: Sileni
85 liquor non silet, sed loqvitur.

Vidimus etiam ex siphunculis, quos alii salientes vocant, vinum continenter
effluere, idque nullo cratere seu pelui susceptum, humi quasi riuulos quosdam
efficere. Quod letitiae causa a Ferdinando Archiduce institutum fuit. Porro in ipso
arcis ingressu, exstructa erat ueteri more porta quedam convexa, sive arcus
90 prodigiosae magnitudinis, cuiusmodi olim Romanis Imperatoribus ex triumphatis
hostibus erigi solebat, hoc in eius suprema basi praefixo carmine: Imperio,

---

62 fex] faex mhh 65 caenobii] coenobii mhh 81 prodigiosae] prodigiosae mhh 86 artificio] pro
arteficio 88 artificii] pro arteficiis

Ferdinande, nouis et honoribus aucte huc ades aucturus non minus Imperium. Arcum ipsum, quem multae inscriptiones, picturae, ac emblemata ornabant, duae insignes surrectae Pilae, seu columnae structiles, ab utroque latere claudebant, in quibus

95 eximiae magnitudinis statuae, altera Samsonis, altera Gedeonis, summo artificio ad uiuium effictae, non sine spectantium admiratione uisebantur. Hinc usque ad Regiam ipsam Principis cuncta auro micantia, et magnificis instructa artificiis cernebantur, omnes porticus ambulatoriae, et columnarum epistilia tinnulis, braeteolis et perpetua fronde vestiebantur; Trophea subinde uaria aureis indicabant litteris; erant passim

100 fornices triumphales operosissime extracti, uariis statuis, ac imaginibus exornati; quae omnia faciebant ad felicissimum ipsius Caesaris ingressum. Haud ita post gigantomachia extra urbem edita igne artificioso. Vidisses informes gigantes loco moveri, incedere, montes montibus addere, mox Iouis fulmine absumptos, inconsulte temeritatis suae penas dedisse obstupuerant animi omnium inusitate rei miraculo.

105 Nimirum hoc tempore nihil non ars, et ingenium hominis aemulatur. Sunt qui putent non ociosam fuisse hanc fabulam, sed ea velut admonitos factiosos homines, ne temere aliquando in principem insolescerent. Ea ipsa die tot in altum eiaculati ignes, tot audita, bombardarum tonitrua, uti aedes mirabiliter concuterentur. Dixisses tonare Jouem, crepitare auras, et rauco murmure caelum compleri. Quid multis? Nullus fuit

110 in urbe locus, qui non argumentum aliquod letitiae suae praesferret. Ipsi, mehercule muri, ipse urbis viae prae gaudio exiluere. Habes, praesul amplissime, pompam Pragensem non descriptam a me, sed quasi pennicillo delineatam. Quod feci non solum, ut et tu letitiae huius particeps esses, verum etiam, ut exiguo hoc argumento constantem, ac perpetuam meam erga te observantiam, quam scio alioqui tibi antea

115 esse exploratissimam, cognitam ac perspectam haberes. Comitia III. Id. Novembris hic primum haberi caepta. Ea die more maiorum decreta fuit supplicatio, ut bene feliciterque eueniret, quod consilium reipublicae causa a Caesare susciperetur. Existimo Caesarem hinc propediem Augustam discessurum. Hoc inde colligo, quod praemissi iam sint designatores aedium. Nos, quod unum possumus, rogamus Deum

120 uti omnia Caesaris consilia reipublicae Christianae fausta, ac salutaria esse velit. Haec cum scriberem, allatum fuit tristissimum de Caroli V. fortissimi, sapientissimique Imperatoris

morte nuntium, vniversa Caesaris aula in luctu et squalore uersatur. Huius nunquam satis laudati principis interitu, alterum Christianitati oculum, ereptum esse omnes

125 fatentur. Sed haec orbis ipse viderit. Quod reliquum est, presul amplissime, velim,
tibi omnia de me cumulatissime et audacter polliceare. Nam, etsi opes meae infirmae
sunt et multa tua erga me officia extant; enitar tamen, ut observantiae, et venerationis
meae studijs intelligas, quanti faciam humanitatem tuam. Bene vale, et Rapitium
130 inter tuos adscribito clientulos, observantia, cultu et studio cesurum nemini. Pragae
postridie Id. Novembris, anno 1558. Tuae Reverendissimae atque amplissimae
dominationis deditissimus servitor. A. Rapicius D

---

92 edita] edita **mhh** **94** inconsulte] inconsultae **mhh** **94** penas] poenas **mhh** **95** inusitate] inusitatae
mhh **96** ociosam] otiosam **mhh** **99** caelum] coelum **mhh** **100** praesefferret] prae se ferret **mhh** **100**
ipse] ipsae **mhh** **102** letitiae] laetitiae **mhh** **105** caepta] coepta **mhh** **111** nuntium] nuncium **mh**
116 Rapitium] Rapicium **mhh**

3.

MS: S 1681 ff. 523.-525.

Augustae Vindelicorum, 17. 7. 1559.

5 Humanissime et ornatissime Rapici salve.

Summe sane extitit mihi tua et grata et iucunda epistola, qua doctissime, et elegantissime persequutus es magnificentissimum apparatus amplissimi Archiducis Ferdinandi, quo sacratissimi Imperatoris nostri parentis vero sui charissimi, cum Bohemorum nobilitate primum ab initio feliciter Imperio in 10 Pragensem urbem V. Idibus Novembris excaepit, et celebrauit. Idque quum ob narrationem eius scitu dignissimam, et quod adhuc ad me a nemine alio tam amanter, tamque luculenter descripta fuerit. Tum quod statim initio ipsius amplis et evidentibus testatus fueris argumentis, quanti et meam erga te faceres benevolentiam, et tuam mihi notam atque perspectam esse velles. 15 Nimirum quod me nullis temporibus oblivioni esses traditurus, ut qui per tot, perque tam longinquas Provincias cursitando, Imperatoriae Maiestatis Archivorum munere occupatus, perpetuo mei tecum memoriam circumferres. Parum hoc etiam contentus, nisi addidisses, quod me sumo, et singulari studio coleres, et observares. 20

Rara profecto, et peculiaris est ista amoris erga me tui significatio, quam ostendis mihi, et qua ueluti contestatione quadam, quantopere me complecteris, fidem mihi facere videaris. Quod quidem, etsi magna cum voluptate accipiam, et de me maius quiddam aliquanto sentiam, sic absente 25 tali viro et amatus et habitus, non tamen quicquam in me eiusmodi comperio, quo merito a te tanti fieri, et tantum amari deberem. Nisi fortasse (de quo nihil dubito) aequae sic omnes amare, et complecti consueuisses, quos ex tua virtute, ex tuorum morum, ex tui denique candore animi tam vehementer amandos, et complectendos tibi esse existimes. Id enim affectuum, plerumque 30 iis inesse solet, quorum ingenia ad integritatem et virtutes comparata, ut ipsi et doctissimi sint, et pollent summo iudicio, summa probitate, ita de aliis,

imporbum esse censent, non aequae, ac de se ipsis iudicari, semperque in eo miti, ut amantes redamentur.

35 Quum itaque videar haud falso fortasse intima quadam tenus Genii tui esse assecutus, nec ignorem, quid soleat expeti ab amicis, en ipse quoque par de me tibi, humanissime Rapici defferō, et ingenue polliceor, me et te, et virtutes tuas peculiari honore ac studio prosequuturum (uti iam diu prosequor) tuumque sic erga me redamaturum amorem ob ingenii, et eruditionis tuae praestantiam, ut plane intelligas, nihil mihi viris doctis, et vera probitate
40 pollutibus esse in vita charius, amantius, venerabilius. Quumque in te has animi dotes lucere videam (quod sine assentatione loquor) merito equidem statuo, mihi te amantissimum esse debere. Habes haec ad epistolam.

De oratione vero, quam in funere Caroli V. Imperatoris Caesaris Augusti optimi Maximi eras habiturus, non est, quod obiter pluribus agendum
45 mihi esse censeam. Placuit tamen mirifice tota. Et in primis argumenti, ac generis eius placida, commodissimaque disposita. Tumque encomiorum tanti Caesaris nullum ferme, licet strictim, non attigeris, tanto tamen iudicio, et ubertate pro loci, et temporis ratione omnia commemoraris, et perstrinxeris, ut haud dubie habere mihi sit visa, quo ad eximiam sui commendationem,
50 summe etiam fuisset complexa, et in lucem expetita. Quandoquidem illa etiam vis ei pathetica non defuerit, quae in funebri oratione exigi consuevit, adeo ut facile auditorum animos non solum in commiserationem maximam, sed etiam in ardentissimum tam inclyti, hiisque saeculis necessarii Imperatoris desiderium movere potuisset, si fuisset recitata. In unam
55 dumtaxat eius dictionem, consideratione ni fallor, examinandam incidi, quae mox occurrit in principio, ubi pronuntiationem tuam ob luctum, et consternationem velis esse excusatam, si quid mollius, ac fractius protulisses. Nam in loco huiusmodi, quum consternationis dictione, iuxta luctum posita, pro perturbatione (quemadmodum ego quidem arbitror) uti uolueris, quam
60 usurpant secus historici, nescio, an eam a metu, an a moerore desumpseris. Si a metu, ex quo semper ducit suam originem, quam in loco simili recte sit

---

45 ratione] ratione mhh 50 inclyti] corr. ex inclytit 50 hiisque] pro hiis 51-52 In...incidi] in marg.

posita, in quo nullum impendeat subitum periculum, puto esse expendendum. Si uero a moerore, aequae etiam videndum est, ne minus proprie fuerit collocata. Sed de hoc hactenus. Quod ut fiducia amicitiae nostrae voluerim
65 mea non satis tanti attingere censura, ita et temeritatem, si temere me putabis egisse, deprecor, et te veniam precor.

Caeterum ipsam quoque remitto tibi orationem, non alia quidem causa serius, quam quod eam diligentius legerim, tua compositione, atque energia delectatus. Vale. Augustae Vindellicorum XVII. Julii 1559.

70

---

62 remitto tibi oratione] *pro* remitto oratione tibi

4.

MS: S 1681 ff.66-67.

Viennae, 9. 1. 1560.

5 Reverendissime atque amplissime domine domine colendissime

10 Superioribus diebus Josephus Salandus medicus Bergomas, reddidit mihi eas litteras, quas Aonius Palearius Verulanus superiore anno ad te scriptas dedit, petiitque a me diligenter, ut, quoniam is esset propediem in Italiam rediturus, neque scire posset de reditu ex Agria ad nos tuo, eas una cum libro tuto ad te perferri curarem. Quare cum intellegerem Franciscum Belgramonium nostrum isthuc profecturum, dedi eidem Aonii litteras et librum ad te perferendum. Liber autem, quem idem Aonius ad Cesarem una cum litteris misit, tamdiu apud me erit, quoad ex Agria ad nos redieris, quod 15 intra paucos dies futurum, cum hæc scriberem, dicebatur. Qua in re usus sum consilio Salandi, qui haud ita pridem a nobis in Italiam discessit. Quod si forte tardior reditus tuus ad nos esset, offerem ego ipse librum Cæsari, ne Aonius diutius penderet animi. Expecto tamen litteras, quæ me de tota re certiore faciant.

20 Hoc tempore nihil est novi, quod ad te magnopere scribendum putem, nisi hoc ipsum, de quo tamen iamdudum nuncios ad uos pervenisse non dubito, Joannem Angelum Medichim Summum Pontificem a patribus renunciatum qui ea ipsa die (ut audio) gentilitia insignia sua. Cum Cosmo mediceo Florentiæ duce sibi communia esse voluit. Haec ex Roma. Ex 25 Hispania auditum est, Philippicam classem Tripolim magno cum apparatu contendisse, non sine spe boni euentus. De Anglia magnum in aula silentium.

30 Si quid est, Amplissime Domine, in quo tibi mea opera aut diligentia prodesse possit, Impera: nulla mora erit in Rapicio tuo, qui observantia, cultu, ac studio erga te, cessurus est nemini. Bene valeat amplissima et reverendissima dominatio tua.

Datis Viennę 9. die Januarii 1560. Raptim. Eiusdem reverendissimae atque
amplissimae dominationis tuae.

Addictissimus servitor And. Rapticus

---

14 hęc] haec **mh** 16 Cęsari] Caesari 17 quę] quae **mh** 21 Florentię] Florentiae **mh** 22
Philippicam] Philippicam **mh**

5.

MS: S 1681 ff.64-66.

Agriae, 21. 2. 1560.

5 Magnifice domine et frater mihi singulariter observande.

Ad 28. diem Ianuarii accepi tuas, et Aonii Palearii nostri litteras, cum
 lucubrationum eius libello, cepique summam sane, et singularem voluptatem,
 quod in tanti viri, tamque eruditi non solum noticiam, sed etiam in calamum
 10 pervenerim. Et magnopere vellem, mihi crede Rapici, posse hic vberius de eo
 dicere, quod et hominem amem, et ingenium eius magni faciam luculentum et
 elegans, si mihi paulo largius ocium a militari et forensi huius loci cura otium
 daretur. Nec de spirituali queror, quae mihi incumbit ex officio, nec illi
 deesse possum, sine piaculo. Verum ne ipsi quoque sat aliquando sufficio,
 15 adeo totis horis incurrunt in me infinita negocia. De quibus obiter. At ex
 epistola, quam ad me dedit Palearius, doctissima, non alium animaduerti,
 perspexique eius genium, quam quem diu iam ex aliis scriptis illius mecum
 ipse conceperam. Illudque facile eloqui audeo, ne viam, si quis a multo
 tempore scripserit ad me suavius, doctius, grauius. Sed quia satis iam a me
 20 encomiorum habuit Palearius, vt quem etiam modo nunquam nomino sine
 praeclara suae virtutis laude, ad officium venio, quod ambo nos illi ea quidem
 certe debemus exhibere fide, qua nobis ipse illud imposuit. Quoniam igitur
 diem reditus mei Viennam ob iam memoratum negociorum multiplicium
 concursum, quibus in hoc confinio distineor, nequeam certo vel significare,
 25 vel polliceri, librum quem Caesareae Maiestati, domino nostro clementissimo
 dedicauit, ac misit, exhibeas bonis auibus licebit. Nequeo tamen non dolere
 grauiter, quod vel hac ipsa causa non istic sim, quo tam insignem operam, et
 meae in Palearium beneuolentiae argumentum declarare potuissem. Quod
 quum mihi imputari non debeat, tum vt me apud hominem amicissimum, et

---

7 28] *pro* XX 8 cepique] cepique **mhh** 10 *post* dicere *del.* aliquid 10-11 amem...ingenium] *supra*
ras. 11 eius...elegans] *in marg.* 11 ocium] otium **mhh** 12 et...daretur] *suprascr.* 12 *post* quae
~~est~~ 13 incumbit] *pro* incumbitque 14 negocia] negotia **mhh** 14 De quibus] *pro* Qua 15 *post*
epistola ~~del.~~ Palearii nostri 15 Palearius] *suprascr.* 18 Palearius] *suprascr.* 19 *post* nunquam *del.*
mihi 20 *post* certe *del.* fide 20 fide] *in marg.* 21 negociorum] negotiorum **mhh** 24 licebit]
suprascr. 27-28 presto...cupiam] *supra ras.*

30 cui presto esse semper cupiam, quicquid me voluisset, excuses diligenter,
etiam atque etiam oro. Et tametsi Josephum Salandum libri istius
exhibitionem non oportebat impedire, veritum extimationis meae aliquam
offensionem, cui meritum huius officii debebatur, quod vt primarii et flores,
et fructus soleant esse gratiores recenti sua nouitate, quam vbi copia
35 affluxerit, ita sane et lucubrationes huiusmodi doctorum hominum, si (quod
dici solet) ex praelo, quasi callide oblatę fuerint, nescio, quid et singularis, et
gratissime afferunt voluptatis, non possum tamen non vtique laetari, tanti me
fuisse habitum a Salando, immo profecto etiam abs te, qui ambo isto vestro
prudenterissimo consilio, et beneuolentiae erga me vestrae testimonio non
40 obscuro, quod sum, quoad vixero sacratissimum semper habiturus, multum
mihi tribuisse videamini. Sed bene habet, postquam sic accidit, vt amor noster
mutuus hoc etiam vtrique nostrum constiterit cumulatus. De Pontifice
Summo, eoque tum re, tum nomine Pio, tamque Sacratissimo Imperatori
nostro bene affecto, non est, quod multis agam. Et hoc me pluribus
45 respondisse, et laetitię plurimum accepisse existimari volo, quod paucioribus
respondedam. Quippe quod nesciam, quid mihi a cunabulis ipsis laetius, quid
gratius, quid denique exoptatius acciderit. Et faxit Deus, vt respondeat
publicis Catholicorum votis, et ecclesia diu desideratum patrem, ac pastorem
in Sanctitate eius experiatur, et resurgat. Quae ex Hispaniis sunt, placent.
50 Quae ex Anglia, vellem magis ex sententia. Et nisi haeserit illud Regnum in
Imperatoris nostri consilio et gremio, vide mox, in quae incidet disturbia
ambitione quorundam principum mediocrium, et qui placentia ex sese illi
pollicentur, minime sane solida, et salubria. Et demum quod Rapicio meo
imperem, qui tantopere operam, et diligentiam, et in gerendo more
55 celeritatem suam mihi pollicetur, de quibus adhuc nunquam dubitavi, hoc et,
amantissime Rapici, quod impero, vt firmissime habeas ab persuasum, tuam
mihi amicitiam esse charissimam, meque esse cupidissimum consuetudinis
tuae suauissime, vtque vtaris vicissim Episcopi Agriensis et voluntate, et
rebus tuo arbitrato. Vale et vive felicissimus simul, ac honoratissimus. Agriae
60 21. Februarii 1560.

---

33 oblatę] oblatae mhh 33 gratissime] pro grauissime 35 vestro prudentissimo] prudentissimo
vestro mhh 41 laetitię] laetitiae mhh 41 accepisse] accepisse mhh 45 vellem] *supra ras.* 51
charissimam] carissimam mhh 53 suauissime] suauissimae mhh 54 21] *pro 24*

1. JEZIČNE OSOBITOSTI

3. 1. Uvod

U ovom će se poglavlju analizirati Vrančićeva i Rapicijeva prijateljska pisma na jezičnoj razini. Korpus obuhvaća pet pisama, tri pripadaju Vrančiću, a dva Rapiciju.

U nastavku će se pisma analizirati na području:

- a) pravopisa (sve neklasične grafije biti će prikazane u tablicama)
- b) morfologije (neke morfološke osobitosti)
- c) sintakse (ukoliko postoje, prikazati će se odstupanja autora od klasičnih normi latinske sintakse)

3. 2. Pravopis

U ovom poglavlju će biti izdvojena Vrančićeva i Rapicijeva odstupanja od klasičnih normi latinskog jezika radi statističkog pregleda te saznanja o pravopisu i fonetici kakvu zatječemo u autografima Antuna Vrančića i Andrije Rapicija u prijateljskom dopisivanju.

Izdvojiti će se odstupanja od ispravnog pisanja diftonga (najčešće *ae* i *oe*) te vokala (najčešće pisanje *i* umjesto klasičnog *y* i obrnuto).

Što se tiče konsonanata, analizirati će se pisanje tipično za humanističko vrijeme:

- upotreba aspirata tamo gdje nisu opravdane i obrnuto
- *ti* umjesto klasičnog *ci* i obrnuto,

U nastavku će se dati tablični pregled svih potvrda neklasičnih grafija koje se nalaze u autografima pisama.

3. 2. 1. Tablica neklasičnih grafija u autografima Antuna Vrančića i Andrije Rapicija

ANALIZA PISAMA ANTUNA VRANČIĆA

Grafija	Potvrde u autografima	Primjeri u ovom radu
---------	-----------------------	----------------------

ę umjesto ae	sęculi	1, 7, 6 ¹³
	invidię	1, 7, 7
	Gallię	1, 7, 12
	Germanię	1, 7, 12
	quę	1, 8, 30
	sęculi	1, 8, 41

oe umjesto ae	moerore	3, 15, 56
-----------------------------	---------	-----------

ch umjesto c	charissime	1, 8, 30
	charissimi	3, 14, 8
	charius	3, 15, 37
	pathetica	3, 15, 48
	archivorum	3, 14, 17

jedan konsonant umjesto dva	sumo	3, 14, 18
-----------------------------	------	-----------

ci umjesto ti	noticiam	5, 18, 9
-----------------------------	----------	----------

y umjesto i	typographum	1, 9, 57
---------------------------	-------------	----------

¹³ Brojevima su redom označeni: broj pisma, broj stranice te broj retka

quu umjesto cu	quumque	1, 8, 26
	assequutus	1, 8, 28

n umjesto m	inprimis	3, 15, 43
---------------------------	----------	-----------

ANALIZA PISAMA ANDRIJE RAPICIJA

Grafija	Potvrde u autografima	Primjeri u ovom radu
---------	-----------------------	----------------------

ch umjesto h	lachrimae	2, 10, 24
----------------------------	-----------	-----------

ti umjesto ci	provincias	2, 10, 11
	gentilitia	4, 17, 21

ci umjesto ti	nuncios	4, 17, 19
	renunciatum	4, 17, 20

dupli konsonant umjesto jednog	opportebat	2, 11, 57
	pennicillo	2, 13, 102

ę umjesto ae	prodigiosę	2, 12, 81
	ędita	2, 13, 92
	ętitiae	2, 12, 79
	Vienneę	4, 17, 28

e umjesto ae	quedam	2, 12, 81
	letitiae	2, 18, 98
	hec	4, 17, 14
	Cesarem	4, 17, 13

ae umjesto e	caepa	2, 13, 105
----------------------------	-------	------------

	inconsultae	2, 13, 94
	caenobii	2, 12, 65

n umjesto m	aliquandiu	2, 10, 30
---------------------------	------------	-----------

ph umjesto p	trophea	2, 12, 90
----------------------------	---------	-----------

riječi pisane spojeno umjesto odvojeno	praeseferebat	2, 10, 26
	quaquaversum	2, 11, 32

1.3.Morfologija u pismima Antuna Vrančića

Prema istraživanjima u humanizmu, u latinizmu humanističkih pisaca najmanje se uočavaju odstupanja od klasičnih normi na području morfologije. Prema IJsewijnju, mali postotak morfoloških odstupanja ili pogrešaka treba pripisati činjenici što se latinska morfologija čvrsto «okamenila» i standardizirala u gramatikama te izrazito ispravno primjenjivala dugi niz stoljeća. U ovom će se poglavlju analizirati morfološki aspekt u pismima Antuna Vrančića i Andrije Rapicija te bilježiti osobitosti i poneki primjer pravilne uporabe, s ciljem utvrđivanja Vrančićeva i Rapicijeva dobrog poznavanja morfoloških pravila u pismima.¹⁴

1.3.1. Imenski oblici

Rod i padeži

Imenicu *dies*, *ei*, *m.* koja također može biti i ženskog roda ukoliko označava određi dan ili rok, Vrančić u prvom i petom pismu upotrebljava pravilno, tj. u muškom rodu u primjeru *totos hos dies* (1, 8, 54), te u ženskom rodu u primjeru *ad 28. diem Januarii* (5, 18, 7), kada imamo određeni dan.

Komparacija

Komparativne oblike na *-ior* i *-ius* Vrančić upotrebljava ispravno i bez posebnih iznimaka, što pokazuju i primjeri pronađeni u pismima: *doctiores* (1, 7, 16), *charius* (3, 15, 37), *amantius* (3, 15, 37) i *venerabilius* (3, 15, 38), te *suavius*, *doctius*, *gravius* (5, 18, 18).

3.3.2. Glagolski oblici

Perfekt

---

¹⁴ D. Sorić, 2013: 95.

Perfekt je u pismima upotrebljavan uglavnom u uobičajenim oblicima poput *fuert* (3, 15, 59), *consuevit* (3, 15, 59), ali u prvom pismu postoji nekoliko primjera skraćivanja u trećem licu plurala, kao npr. *scripsere (scripserunt)* (1, 7, 10), *fuere (fuerunt)*(1, 7, 11) ali pronalazim i oblik *fuerunt* (1, 8, 47) i *amasse (amavisse)* (1, 8, 28). Što se tiče složenica u perfektu, pronalazim u prvom pismu oblik *perplacuerit (od placeo, 2, ui, itum – biti na volju, dopasti se)*, (1, 7, 9).

Pasiv

U drugom pismu pronašla sam najviše pasivnih oblika, od kojih su svi tvoreni pravilno pa i iz toga možemo zaključiti da u morfologiji kod Vrančića ima najmanje odstupanja. Drugo lice jednine konjunktiva i indikativa prezenta pasivnog u primjerima *complecteris* (3, 14, 21), *videaris* (3, 10, 19), *commemoraris* (3, 15, 46), tvoreni su pravilno i standardnim nastavcima, kao i *videar* i *fallor* u prvom licu jednine konjunktiva i indikativa prezenta.

3.4. Sintaksa

Causa, gratia

Pronalazim jedan primjer upotrebe prijedloga *gratia* u prvom pismu. Prijedlog je upotrebljen pravilno i stoji iza imenice na koju se odnosi: *ut id commodi gratia faciamus* (1, 8, 48).

Apozicija

Geografske pojmove koji uz imenicu stoje kao apozicija Vrančić stavlja iza imenice,¹⁵ čemu svjedoči i primjer iz drugog pisma: *in Pragensem urbem* (3, 14, 10).

Akuzativ cilja

Već spomenuti primjer *in Pragensem urbem*, možemo upotrijebiti i kao potvrdu o Vrančićevoj pravilnoj upotrebi akuzativa cilja, budući da uz ime grada i apoziciju stavlja

---

¹⁵ D.Sorić, 2013: 96.

prijedlog *in*. Isto tako u primjeru *Viennam* (5, 18, 21) u trećem pismu, pokazuje kako se uz ime grada ne koristi prijedlog.

Ablativ odvajanja

U trećem pismu pronalazim jedan primjer u kojem Vrančić umjesto imena mjesta uz prijedlog *ex* koristi ime naroda: *...quae ex Hispaniis sunt...*(5, 19, 45)

U drugom primjeru prijedlog *ex* upotrebljava uz ime države: *...ex Anglia, vellem magis...*(5, 19, 45)

3.3.2. Sintaksa rečenice

Polisindeton

U pismima iz obiteljske korespondencije Antun Vrančić često zanemaruje klasično latinsko vezivanje, te da je sklon povezivanju posljednja dva člana.

U prvom pismu pronašla sam primjere koji pak pokazuju drugačiju upotrebu u dopisivanju s Rapičijem, odnosno u ovom slučaju Vrančić upotrebljava upravo polisindetsko vezivanje: *Docte illi quidem omnes, et Latine, et graviter, et summo sane iudicio, summa cum laude scripsere...*(1, 7, 9)

...eos nobis et Italiae, et Galliae et Germanię Prala tam certatim et identidem restituunt...(1, 7, 12)

...ut et isocratis, et Casaris, et Ciceronis, et Cornelii Taciti familiarem fuisse...(1, 7, 25)

ACI / quod ili ut

Konstrukciju akuzativa s infinitivom Vrančić upotrebljava pravilno. U prvom pismo pronalazim po jedan primjer za konstrukciju s *quod* i *ut*: *...quod doctiores peculiare dixerunt esse epistolae...*(1, 7, 16) i *voluissem ut exclamationes suas ad immortalem Deum direxisset...*(1, 8, 40)

TREĆE PISMO: quod ..... agendum mihi esse censeam (3, 15, 42)

PETO PISMO: dicere quod et hominem amem (5, 18, 10)

Verba dicendi: ...dixerit non posse laudes eius sine scelere praeteriri, esseque homines illos imperitos...(1, 8, 37)

...ut firmissime habeas persuasum tuam mihi amicitiam esse carissimam...(5, 19, 51)

Verba voluntatis: ...benevolentiam et tuam mihi notam atque perspectam esse velles... (3,14, 15)

...velis esse excusatam...(3, 15, 53)

... vellem (me) posse hic uberius de eo dicere...(5, 18, 10)

Verba sentiendi: ...improbum esse censent...(3, 14, 30)

...puto esse expendendum... (3, 15, 58)

...nescio quid....me fuisse habitum...(5, 19, 34)

...ut firmissime habeas persuasum tuam mihi amicitiam esse carissimam sentiendi...(5, 19, 51)

3.4.2. Rečenice

Posljedične

U svim primjerima posljedičnih rečenica koje sam pronašla Vrančić upotrebljava konjunktiv, kao npr: ...ut cumulate perplacuerit...(1, 7, 9), ...ut amantes redamentur...(3, 14, 31), ...ut plane intelligas...(3, 15, 36)

Dopusne

Quamquam: ...haudquamquam....non verbis continentur...(1, 8, 30)

...quamquam et Bembum et Jovium, et....habuerit...(1, 8, 41)

Uz veznik *quamquam*, koji inače pretežito stoji s indikativom, u prvom pismu pronalazim jedan primjer s indikativom i jedan primjer s konjunktivom.

Tametsi i etsi: ...tametsi quid debuerim...(1, 8, 33)

...tametsi ne in Paleario quoque desiderentur...(1, 7, 14)

...ut tametsi Josephum...non oportebat imperdire...(5, 19, 29)

...etsi magna cum voluptate accipiam...(3, 14, 22)

Iz primjera rečenica s veznicima *etsi* i *tametsi*, uočavam da Vrančić upotrebljava i konjunktiv (dva puta) i indikativ (jednom).

3.5. Leksik

Leksik klasičnog latiniteta učestalo se mijenjao kroz razdoblja. Česta je pojava da je sam leksik odraz autorovih osobina kao što je i slučaj kod Vrančića. Bavljenje diplomacijom i politikom, te pripadnost crkvenom krugu nesumnjivo je utjecalo na njegov vokabular u kojemu nalazimo niz crkvenih te političko-pravnih termina kao i posuđenica.¹⁶

3.5.1. Crkveni leksik

cardinalis (1, 8, 36), *cardinal, is, m* – kardinal
theologorum (1, 8, 43) *theologus, i, m* - teolog
christiana (1, 8, 45) *christianus, 3* – kršćanski
daemones (1, 8, 47) *daemon, onis, m* – duh, demon
catholicorum (5, 19, 43) – *catholicus, i, m* – vjernik
ecclesia (5, 19, 44) *ecclesia, ae, f* – crkva
pastorem (5, 19, 44) *pastor, is, m* – pastir
episcopi (5, 19, 53) – *episcopus, i, m* – biskup
resurgat (5, 19, 45) *resurgo, 2. surrexi* – ponovo ustati, uskrsnuti

3.5.2. Vojno-politički termini

archiducis (3, 14, 8) – *archidux, ducis, m* – vođa, zapovjednik, vladar
archivorum (3, 14, 17) – *archium, archii, n* - arhiv

3.5.3 Grecizmi

calamo (5, 18, 9) *calamus, i, m* – pisaljka

---

¹⁶ D.Sorić, 2013: 110.

3.6. Onimija

U ovom poglavlju posebna će se pažnja posvetiti antroponimima i toponimima u Vrančićevim pismima. Budući da opus obrađenih pisama nije velik, neće biti sitnih podijela o službi pojedinih imena mjesta i osoba. Prvi zadatak odnosit će se na iznoženje antroponima i toponima korištenih u trima pismima koje Vrančić upućuje Rapticiju.

U analizi toponima pokušati će se odrediti današnja imena tih mjesta. Od antroponima pronađena su 4 klasična imena. U toponimima ne pronalazim ništa osim imena gradova i država. Vrančić samo jednom upotrebljava ime naroda umjesto imena države.

3.6.1. Antroponimi

Isocratis (1, 7, 25) - Izokrat 436–338. pne., starogrčki retoričar, koji se navodi kao jedan od znamenitih deset Atičkih oratora.

Caesar (1, 7, 25) - *Caesar, C. Iulius* (3), Gaj Julije Cezar (102-44. pr. Kr.), rimski vojskovođa, državnik, povjesničar i diktator.

Ciceronis (1, 7, 25) - *Cicero, M. Tullius*, govornik i pisac; Marko Tulije Ciceron (106-43. pr. Kr.), rimski govornik, pisac i državnik.

Cornelii Taciti (1, 7, 25) - Publije Kornelije Tacit (oko 56. - oko 117.) jedan je od najvažnijih povjesničara starog Rima.

Andreas Aliattus (1, 8, 34) – Giovanni Andrea Alciato (1492. – 1550.) poznati talijanski pravnik i profesor, porijeklom iz Ducato di Milano e Mantova.

Jacobus Sadoletius (1, 8, 35) – Jacopo Sadoletto, (12. srpnja 1477. – 18. listopad 1547.), katolički biskup i kardinal, uz Pietra Bemba tajnik pape Lea X.

Bembum (1, 8, 41) – Pietro Bembo talijanski književnik (Venecija, 20. V. 1470 – Rim, 18. I. 1547). Humanist, zastupnik renesansnoga klasicizma, tzv. bembizma, i začetnik europskog petrarkizma, djelovao na dvoru u Ferrari od 1497. i Urbinu od 1539.¹⁷

Jovium (1, 8, 41) - Giovio Paolo, talijanski povjesničar i humanist (Como, 19. IV. 1483 – Firenca, 10. XII. 1552).¹⁸

Ferdinandi (3, 14, 9) - *Ferdinand I. Habsburški* (1527-1564), hrvatsko-ugarski kralj (1527.), češki kralj (1526.), rimski kralj (1531.) i njemački car (1446.). Nasljedno pravo na ugarsko-

¹⁷ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=6823> (Link konzultiran 15. 12. 2016.)

¹⁸ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22063> (Link konzultiran 15. 12. 2016.)

hrvatsko prijestolje stekao je brakom s Anom Ugarskom, a za kralja je izabran na Saboru u Požunu 1526. od ugarskih velikaša, a 1527. na Cetinskom saboru od hrvatskih velikaša.¹⁹

Caroli V. (3, 15, 41) - Karlo V. Habsburgovac, rimsko-njemački car, brat Ferdinanda I. Habsburškog.²⁰

Caesaris Augusti (3, 15, 41) – Cezar August, (63.pr.Kr. – 14.)

Josephum Salandum (5, 19, 29) - Giuseppe Salando, porijeklom iz Bergama, magistar medicine i filozofije Padovanskog sveučilišta 1540., liječnik na dvoru Ferdinanda I.

3.6.2. Toponimi

Italiae (1, 7, 12) — Italija

Galiae (1, 7, 12) – Galija je povijesni naziv koji su Rimljani i njihovi suvremenici koristili za područja zapadne Europe koja otprilike odgovaraju današnjoj Francuskoj, Luksemburgu i Belgiji, ali se ponekad pod time podrazumijeva i dolina Poa, zapadna Švicarska te dijelovi Nizozemske i Njemačke zapadno od Rajne.²¹

Germaniae (1, 7, 12) - Danas su to područja: Njemačke (i Austrije), Švicarske, Francuske, Engleske, zapadne Poljske, sjeverne Italije, Danske, Norveške, Švedske, Liechtensteina, Luxemburga, Nizozemske i Sudeta (Češka).²²

Viennae (1, 9, 59) – Beč

in Pragensem urbem (3, 14, 10) – Prag

Augustae Vindelicorum (3, 16, 64) – novolatinski naziv za grad Augsburg²³

ex Hispaniis (5, 19, 45) – pirinejski poluotok, Španjolska i Portugalija²⁴

ex Anglia (5, 19, 43) – područje današnje Engleske²⁵

Agriensis, Agriae (5, 19, 55) – od Agria, latinsko ime mađarskog grada Egera

---

¹⁹ D.Sorić, 2013: 132.

²⁰ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30563> (Link konzultiran 15. 12. 2016.)

²¹ Enciklopedija, 2006: 194.

²² <http://www.infoplease.com/encyclopedia/history/germans.html> (Link konzultiran 20. 12. 2016.)

²³ https://de.wikipedia.org/wiki/Augusta_Vindelicorum (Link konzultiran 20. 12. 2016.)

²⁴ M.Divković, 1991: 473.

²⁵ Enciklopedija, 2006.: 25.

4. Morfološka i gramatička zapažanja u pismima Andrije Rapicija

Na temelju dva pisma Andrije Rapicija koja su upućena njegovom prijatelju Antunu Vrančiću, u ovom poglavlju ću pokušati dati osnovne informacije o gramatičkim i morfološkim osobitostima tog Vrančićevog prijatelja. Analiza je rađena na sličan način onoj u Vrančićevim pismima. Na temelju pronađenih primjera može se utvrditi da Rapicije kao i Vrančić posjeduje izvrsno znanje latinske gramatike. Tako npr. u posljedičnim rečenicama kao i Antun upotrebljava uglavnom konjunktiv, akuzativ s infinitivnom koristi ispravno, itd. Kod Rapicija za razliku od Vrančića, pronalazim mnogo više zvučnih imena iz prošlosti, te njihovih suvremenika, dok je broj toponima nešto manji. Primjera za akuzativ cilja i ablativ odvajanja ima više nego u Vrančića, dok crkvenih termina ima manje.

4.1. Rod imenica

U pismima kao i kod Vrančića nekoliko puta pronalazim imenicu *dies, ei, m.* Ovu imenicu koja je inače muškog roda, no koristi se i u ženskom rodu za određeni dan, Rapicije koristi i u muškom i u ženskom rodu pravilno: *superioribus diebus*(4, 17, 7), *intra paucos dies*(4, 17, 14), *totos hosce dies* (2, 10, 19), ali i *ea ipsa die* (4, 17, 20), *ea die* (2, 13, 105) kada se radi o određenom danu. Kod Vrančića je pronalazimo pravilno upotrebijenu u muškom i ženskom rodu.

4.2. Causa i gratia

Pronalazim samo jednu upotrebu prijedloga *causa*, i upotrebjen je pravilno uz imenicu u genitivu: *honoris causa* (2, 10, 27).

4.3. Sintaksa padeža

4.3.1. Akuzativ cilja

Što se tiče padeža, pronalazimo jedan zanimljivi primjer upotrebe grčkog nastavka za akuzativ singulara muškog roda: *Tripolim*(4, 17, 22). Taj primjer vezano uz sintaksu padeža ujedno je tipična upotreba akuzativa cilja u kojem uz ime grada ne stoji prijedlog. Još jedan primjer akuzativa cilja pronalazim u petom pismu: *in Pragam venimus*. Ostali primjeri

akuzativa cilja podrazumijevaju ime države uz prijedlog *in*, te glagol kretanja: *in Italiam rediturus* (4, 17, 9), *in Italiam discessit* (4, 17, 15).

4.3.2. Ablativ odvajanja

Za ablativ odvajanja pronalazim nekoliko primjera, koji su pravilno korišteni: *de reditu ex Agris* (4, 17, 10), *ex Roma*, *ex Hispania* (4, 17, 22),

4.4. Akuzativ s infinitivom

Verba voluntatis

...vult esse communia sibi...(4, 17, 21)

Verba dicendi

...me facturum (esse) pollicitus sum...(2, 10, 8)

...narrabunt venisse Ferdinandum Caesarem...(2, 11, 49)

...dixisses tonare Jovem, crepitare auras et...coelum compleri...(2, 13, 98)

Verba sentiendi:

...ex Hispania auditum est Philipicam classem Tripolim magno cum apparatu contendisse...(4, 17, 22)

...intelligeres, Rapicium tuum circumferre...(2, 10, 11)

...fieri posse puto (me)...(2, 10, 12)

...crediderim ego non alios fuisse...(2, 11, 36)

...vidimus vinum effluere...(2, 12, 78)

...sunt qui putent non otiosam fuisse hanc fabulam...(2, 13, 96)

Uz ostale glagole

...iubet illos sensim movere...(2, 10, 29)

4.5. Sintaksa rečenice

Uzročne

...quoniam is esset propediem...(4, 17, 9)

...quoniam ex naturae tuae bonitate potius...ortus est...(2, 10, 13)

Uzročne rečenice, u kojima inače stoji i indikativ i konjunktiv, i u ovim pismima stoje uz jedan i drugi način.

Dopusne

...tametsi gravitas coeli...molestiae attulerit...(2, 10, 18)

Pronalazim samo jedan primjer dopusne rečenice, u kojoj ujedno uz veznik koji obično stoji s indikativom, stoji konjunktiv.

Posljedične rečenice

U svim primjerima posljedične rečenice koje sam pronašla u pismima Andrije Rapicija pravilno je korišten konjunktiv:

...ut ad te scriberem...(2, 10, 8)

...ut scires ea, quae...(2, 10, 10)

...ut noscere non posset...(2, 10, 2)

4.6. Leksik

4.6.1. Crkveni leksik

clerus (2, 11, 43) – clerus, i, m – svećenstvo

coenobij (2, 12, 65) – coenobium, ii, m – samostan

christianitati (2, 13, 112) – christianitas, atis, f – kršćanstvo

4.6.2. Vojni termini

archiducem (2, 10, 29) – archidux, is, m – vođa, poglavar

bombardarum (2, 13, 98) – bombardarda, ae, f – bombardiranje

4.6.3. Umanjenice

divulus (2, 10, 24) – divus, i, m – božanstvo

parvulus (2, 11, 43) – parvus, 3 – malen

5. Antroponimi

5.1. Imena

Imena koja se ponavljaju u pismima obaju autora su: *Josephus Salandus, Aonius Palearius Verulanus, Caesarem, Ferdinandus, Caroli V.*

Ostala imena koja spominje Rapcija pokušali smo u ovom poglavlju identificirati na isti način kao i kod Vrančića. Kod Rapcija osim imena suvremenika uočavamo mnogo više mitskih i antičkih imena nego li kod Vrančića.

Franciscum Belgramonium (4, 17, 11) – kanonik?

Joannem Angelum Medichim (4, 17, 20) – Pio IV., rođen kao Giovanni Angelo Medici, papa od 25. prosinca 1559. do 9. prosinca 1565. godine.

Cosmo Mediceo (4, 17, 22) – Cosimo de Medici, (Firenca, 1389. - † Firenca, 1464.) punim imenom Còsimo di Giovanni degli Mèdici zvan i Pater Patriae (Otac domovine) bio je firentinski bankar i de facto vladar Republike²⁶

Virgilium (2, 11, 37) – Vergilije Maron, Publije rimski pjesnik (And kraj Mantove, 70. pr. Kr. – Brundizij, danas Brindisi 19. pr. Kr.). Najveći predstavnik Augustova doba.²⁷

Enteli (2, 11, 37) – neidentificirano

Calliopen (2, 11, 46) – Kaliopa, u grčkoj mitologiji, kći Zeusova i Mnemozinina, Orfejeva majka te najstarija od 9 muza zaštitnica epskoga pjesništva i govorništva.²⁸

Uraniam (5, 11, 46) – Uranija, u grčkoj mitologiji, muza zvjezdoznanstva. U renesansi je bila smatrana muzom pjesnika kršćanskoga nadahnuća.²⁹

---

²⁶ <http://www.treccani.it/enciclopedia/medici-cosimo-de-detto-il-vecchio/> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

²⁷ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64325> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

²⁸ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29952> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

²⁹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63295> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

Polyhymniam (5, 11, 46) – Polimnija ili Polihimnija u grčkoj mitologiji, muza himni, zbornoga pjevanja i ozbiljna pjesništva.³⁰

Judaeorum (2, 12, 62) – od Judaeus, Judaei, m – Židov

Hebraeorum (2, 12, 63) – od Hebraeus, Hebraei, m – Židovi, Hebrej

Sertorii (2, 12, 69) – Sertorije Kvint (oko 123. pr. Kr. - 72. pr. Kr.) rimski zapovjednik.

Curtii (2, 12, 70) – Kurcije - neidentificirano

Mosis (2, 12, 64) – od Moses, is, m – Mojsije

Jhesu (2, 12, 65) – od Jesus, Jesu, m - Isus

Mars (2, 12, 66) – rimski bog rata

Coclitis (2, 12, 69) – Horacije Koklo (latinski: Horatius Cocles) jedan od heroja iz mitologije starih Rimljana. *Cocles* je bila latinska kratica za grčku riječ Cyclops što u prijevodu znači jednooki. Kada je 510. pr. Kr. etrurski kralj Lars Porsena napao Rim, kako bi na prijestolje pokušao vratiti svog rođaka Tarkvinija Oholog, Horacije se sam samcat isprječio cijeloj etrurskoj vojsci na *Pons Subliciusu* mostu koji je preko rijeke Tiber vodio u Rim.³¹

Sileno (2, 12, 75) – Silen je prema grčkom mitu bog šuma, svirač i mudrac, prorok koji proriče samo dok je pijan. Znao je i prošlost i budućnost, pa su ga ljudi često silili da im proriče sudbinu. Prikazivan je u društvu Pana i svojih sinova, koji se također nazivaju *sileni*.³²

Samsonis (2, 12, 86) – neidentificirano

Gedeonis (2, 12, 86) – neidentificirano

5.2. Toponimi

Osim već spomenutih toponima u Vrančićevim pismima (*in Italiam, ex Agria, Roma, Hispania, de Anglia, Viennae, Pragam – peto pismo*), kod Rapicija nalazim i *Florentiae, Tripolim* te *Bergomas*.

Iz naziva *Florentiae* možemo jasno zaključiti da se radi o talijanskom gradu Firenci. *Tripolim* označava grčki grad Tripoli. *Bergomas* se vjerojatno odnosi na provinciju Bergamo u Lombardiji.

---

³⁰ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49188> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

³¹ <http://www.livius.org/articles/person/horatius-cocles/> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

³² <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55949> (Link konzultiran 04. 01. 2017.)

6. ZAKLJUČAK

Primarni cilj ovog diplomskog rada bila je izrada kritičkog izdanja prijateljskih pisama Antuna Vrančića i Andrije Rapicija, na temelju pet rukopisa, od kojih su tri pisma Antuna Vrančića upućenih Andriji Rapiciju, te dva Rapicijeva pisma upućena Vrančiću i usporedbe s mađarskim izdanjem tih pisama.

Nakon izrade kritičkog izdanja i pronalaženja grafičkih razlika u pismima, te iste razlike između originalnog rukopisa i mađarskog izdanja razvrstane su u tablicu, posebno za pisma Antuna Vrančića, a posebno za Rapicijeva. Drugi cilj bila je morfološka i sintaktička analiza.

U uvodu se nalazi kratki pregled humanističkih zbivanja na tlu Hrvatske u vrijeme humanizma, te se ističu važne književne ličnosti kako bismo lakše razumijeli okolnosti pod kojima je djelovao Antun Vrančić. Za daljnje razumijevanje pisama i stilova obojice autora, poslužile su biografije kako Vrančića, tako i njegovog tršćanskog korespondenta, Andrije Rapicija. Spomenuto je kako se ovaj *Homo universalis* okušao u pisanju na mnogim područjima i tako skupio zavidnu zbirku djela, pa je tako između ostalog pisao pjesme, putopise, rasprave, no ipak je njegov epistolarij književno najvredniji i historijski najznačajniji dio njegova opusa. Osim Rapicija, dopisivao se Vrančić s mnogim ondašnjim slavnim ljudima.

U poglavlju o Antunovom epistolariju navodi se kako je velika većina tih pisama pisana od strane Antuna, a nekoliko njih upućeno je njemu. Što se tiče jezika na kojem su pisana pisma, na prvom mjestu je latinski jezik, a zatim pisma na mađarskom ili talijanskom jeziku.

Dok veliku važnost imaju javna pisma jer govore o političkoj i društvenoj situaciji tog razdoblja, ono najvažnije saznajemo iz Antunove zbirke u kojoj je on privatni adresat ili adresant. Kao što smo već spomenuli, o takvoj vrsti pisma riječ je i u ovom radu. Upravo iz tih privatnih pisama saznajemo o Antunu toliko osobnih informacija te dijelova privatnog života, koliko ih ne posjedujemo ni o jednom drugom humanističkom piscu. U tim su rukopisima sačuvani svi njegovi stavovi, obiteljski odnosi, mišljenja, uvjerenja i pogledi na tadašnje društvo. Što se tiče Rapicija, u poglavlju posvećenom njegovoj biografiji i djelima, navode se najbitnije činjenice o naobrazbi, ostavštini te titulama i položajima za vrijeme života.

Nakon uvodnih poglavlja slijedi analiza dotičnih pet pisama na jezičnoj razini. Pisma su analizirana na području pravopisa, morfologije i sintakse. U poglavlju koje obrađuje pravopis izdvojena su Vrančićeva i Rapicijeva odstupanja od klasičnih normi latinskog jezika, točnije odstupanja od ispravnog pisanja diftonga, upotreba aspirata tamo gdje nisu opravdane i obrnuto. Što se tiče morfoloških i sintaktičkih zapažanja u pismima Antuna Vrančića, pronađeno je najmanje odstupanja od klasičnih latinskih normi. Tako je akuzativ s infinitivom upotrebljen pravilno u gotovo svim slučajevima, konjunktiv se u zavisnim rečenicama koristi također pravilno. Što se tiče leksika u Vrančićevim pismima, podijeljen je na crkveni, vojno – politički i grecizme. Uočavamo da je Vrančićev leksik odraz njegovih osobina, te da su njegove službe u crkveno-političkim redovima uvelike utjecale na njegov vokabular.

U poglavlju koje obrađuje onimiju u Antunovim pismima, istraživanje se dijeli na antroponime i toponime, budući da zbog malog korpusa obrađenih pisama nije bilo potrebno raditi sitne podijele. Analizom toponima određena su današnja imena mjesta koje Vrančić spominje u pismima. Od antroponima pronađena su četiri klasična imena, a u toponimima nije pronađeno ništa osim imena gradova i država. Vrančić samo jednom upotrebljava ime naroda umjesto imena države.

U dva Rapicijeva pisma analiza je rađena na način kao i u Vrančićevim pismima. Na temelju pronađenih primjera utvrđeno je da Rapicije kao i Vrančić izuzetno dobro barata znanjem latinske gramatike. Primjećuje se kako Rapicije u posljedičnim rečenicama kao i Vrančić upotrebljava uglavnom konjunktiv, dok akuzativ s infinitivnom koristi ispravno. Kod Rapicija za razliku od Vrančića, pronalazimo mnogo više zvučnih imena iz prošlosti, dok je broj toponima nešto manji. Primjera za akuzativ cilja i ablativ odvajanja ima više nego u Vrančića, dok crkvenih termina ima manje.

7. LITERATURA

Boris Biletić, *Glasi književne Istre : izbor studija, ogleda i kritika o suvremenoj hrvatskoj književnosti u Istri (do 2000.)*, Pula, 2002.

Boris Biletić, *Umjetnost riječi: Antun Kalac i njegov hrvatski prepjev Rapicijeve poeme Histria*, Zagreb, 2002.

Darko Novaković, *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik : Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", 1995.

Diana Sorić, *Pitanje datuma rođenja hrvatskog humanista i ugarskog primasa Antuna Vrančića* (2015.)

Diana Sorić, *Obiteljska korespondencija Antuna Vrančića: Kritičko izdanje rukopisa i jezičnostilske osobitosti*, 2013.

Enciklopedija, 2006., (faktopedija)

Hrvoje Petrić, *Podravina: časopis za multidisciplinirana istraživanja: Je li Janus Pannonius (1434. - 1472.) rodom iz Komarnice u Podravini?* Vol. 1 No. 1 Lipanj 2002.

Ivan Cvitanović, *Crkva u svijetu: Pjesnik vjere i nade*, Vol. 9 No 1 Ožujak 1974.

Ivan Tanta, *Hrvati koji su stvarali Europu*, Zagreb, Stari grad, 2003.

Mirko Divković, *Latinsko hrvatski rječnik*, Naprije, Zagreb, 1991.

Nikica Kolumbić, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 17 No. 1 Svibanj 1991.

<http://www.livius.org/articles/person/horatius-cocles/>?

<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55949>

<http://www.treccani.it/enciclopedia/medici-cosimo-de-detto-il-vecchio/>

1. MS: S 1681, ff.493-498

Viennae, 1. 11. 1558.

2. MS: S 1681 ff. 90-100.

Pragae, 14. 11. 1558.

3. MS: S 1681 ff. 523.-525.

Augustae Vindelicorum, 17. 7. 1559.

4. MS: S 1681 ff.66-67.

Viennae, 9. 1. 1560.

5. MS: S 1681 ff.64-66.

Agriae, 21. 2. 1560.

PRILOG

a) 1. MS: S 1681, ff.493-498 (A) ;Viennae, 1. 11. 1558.

Mag' Ratici salutem. 494 908 49
Lrgi complurim' doctissimorum hominum
seculi mei optas, quorum no'ciae
praxico invidie vitandae gratia.
vixit suo cuiq' honore, sua
Laudo, in ista materia q' integras,
salvaq' promissa, unus me
ita hoc scribendi gener' do-
lectavit Patavinus, ne cumulat'
preplacuit. Docto illi quidem
omnes, in Latine, in graecis,
in summo sane iudicio, summa
cu' Laudo scripsit, qui iam
partim p'cessum Patavinum,
partim sui summi temporis. Hisq'
do' causis ^{no' in merito} eos nob' in Italia, in
Gallia, in Germania Praxico ^{tam partem} idem
in idemdem ~~in~~ vixit in summo

505

CC

969

dignissimos, qui fruantur Lucae tua
sapientiam. At tamen non
in Palatio quoque desiderantur
huiusmodi doctores, quibus hoc pol-
livi dixi, huius tamen quiddam
singulare, in varis inter alios
Palatium. Nam quicquid in
bona am veniri pro vii, atque
argumenti statu quod doctores
particulari dixit, vero epistole,
id, meo quidem iudicio, dum
taxat scribit. Scribi autem
in pure, in concinnis, in iocu-
do cuncta cum acuminis, atque
sibi belli, in citra negotium
videtur satisfaci ubique ex-
ditam dictione professus, qualis
elegorum suorum Portas fieri voluit,
ut cum

ut eū re viva sine anxioris
viva, virborū q̄ delictu scri-
bitur, non medicari, affūderi,
non laborari, fluere, non
diffuere, in semper sui ar-
gumēti memori, nisi q̄ ab
eo indicentur aragari iudice.

Utato praxia omni in parte
colorū, nervorū q̄ apparenti
oratorio apparatu, copiosum,
plenu q̄ nihilominus argu-
mentoru in vitro, quamq̄
linem, planū q̄, in p̄ co-
mata q̄dam pluribus ascri-
tum locis gradūti, in m̄
de in p̄ocuratis, in Casaris,
in Cicronis, in Corn. Tanti

506

familiaris fuisse facile ag-
 noscas. Quisq; sine omni
 vehementia, neq; in affectus
 assurgendo, neq; in tragica
 erumpendo, cuncta p̄sco,
 perspicuoq; calamo explere,
 quo conspicuo animo Attica
 sanis dicendi modestiam,
 Improvisq; in amassis, ne
 atque quis fuisse mihi
 credit? Haudquaerq; inbrim
 vit succi, vit nervorum
 indigus, ea vi potissimum
 deturbatus, quas sistuntis,
 non verbis continetur.
 Habes enim Rapii char.
 de Patravio indicium, quod

in quibus non attigi in arrogan-
 tia, qua mihi me natura
 dedit, nec fortuna finxit,
 sed quae reus adamavit estus.
 Quo amore si fortassis de-
 captus fuero, agnosces huius
 iudicium. Nam si quid
 debuerim per hinc, non
 videam, si me Andreas alii-
 attus celebratum, eruditiois
 Iuris peritus, utriusque eloquii
 reparator, ac civitatis Iuris
 dignitatis assertor, nomina
 vivit, ut Jacobus Sadolatus
 vir excellentissimus doctus, ac
 magnus Cardinalis dixit,
 non possit laudari eius sine
 sceleris praesidio, neque huius

illos impios, qui eas eg-
 norassent, qui vivo suppri-
 min' dissimulassent, impios.
 Magna profecto commendatio,
 eoq; ista amplissima q; a
 Laudatissis viris tanto in
 diplomate posteritati conse-
 cratus. Unus in eo mihi
 no placuit. Voluissim,
 ut exclamatio tua ad
 Imortalem Deum direxerit,
 no ad Imortales, quamq;
 ut Bembus, ut Lovinus, ut
 plures q; alios secuti huius
 haurire scriptoris, quos
 imitaverunt, parum illos q;
 hac in parte Laudandos.

Quod si Livi quippa, ⁹⁷ ad 197
Theologorum cautionis plurimam
dixeris, non ad oratorum, neque eos, qui
silio studium luculentiorum,
alterum tibi mentior, aliorum
sane non concedo. Haec quae
a professione nostra Christiana profus
est alienum, ioco etiam vocem
hanc ex ore hominis ^{mi} ~~Christiani~~ au-
divit. Dei immortales, qui in
ligno, in lapide, in argento,
auro, atque foveis Diemonum,
humani generis illusoris,
tantum sane abest, ut id com-
modi gratia faciamus, orationi
nostrae consulentes, dum vanam
plurimorum vocum sono ampli-
ficantes, graviorum reddere

975

contundimus, quasi vivo nec
Romanus niton, nec oratoria
gravitas admittit, Deum
imortalem, idq; vocis no ab
imo pector', neq; bucca plu-
rioris et affari, et regda-
mari possimus. Sed hic ad
te familiaris, ut cum ijs solo,
quoru' ingenio delictatus, hu-
manitatibus, in Virubim Com-
plexus, consuetudinis, etiam
concupisco, ~~utroq; la capto~~
^{potiar} ut, ~~concupis~~ ~~potiar~~. Quod
postremu' viri, Remitto tibi
Palavianu', quem quida' ita
totos hos dies, qbus apud me
fuit, ^{Volui q; ac volui} ~~legi~~, ac ~~vivari~~, in
mivificis ma' admanivim.
~~mi~~ mi

Michi qd
 Ac mi curis rism facturus es
 gratissimam, si curabis ut
 medius huius rism pish, /
 in curra' Palmarie, Idqz
 mos, ubi in eius vlt
 Bibliopola, vlt typograp
 hium incidere, qui Gir
 manie civitatis piraqzabis.
 Cui vicium ipu' quoqz mea
 no negabo, neqz subtraham
 officia, qui cu' qz usus hui
 postulat, ^{mea} ~~mea~~ ^{pot of me.} ~~pot of me.~~
~~amitatis~~ Vale. Vinnu
 Novembri prima 1778.

1681. fol. Lat.

90

153

R^{mo} atq; Amplissimo Presuli D. Antonio Verantio
Episcopo Agriensi Dño suo obseruadissimo.

Quod tibi isthinc proficiscens me facturū pollicitus sum, ut
ad te scriberem, si quid fortè haberem, quod scriptione
magnopere dignum iudicaxē; id nunc oblata opportunitate
faciendū mihi existimaui; non tā quidem, ut scrires ea, quæ
hinc proximè sequuta sunt, quā ut hinc intelligeres, Ra-
pitiū tuum, per multas Prouintias ultrò citroq; ruz,
sitantē, tui memoriā perpetuo serum circumferre,
Neq; n. ullo unq; tempore fieri posse puto, ut ut Sumani-
tatis, ut amoris illius erga me tui obliuiscax; qui, quoniā
ex naturæ tuæ bonitate potius, quā ex meis ullis meritis
ortus est, eò mihi maiorem necessitatem imponit, ut ui-
rissim tibi sumam meā erga te obseruantia ac cultum,
illustri aliquo argumento testatū relinquam. Atq; utinā
aliquando, Dix Amplissime, id mihi liceat facere per
occasione, et ~~non~~ fortunas meas, Non enim dubito,
quin voluntatis, ac animi mei sensū perspicere liquido
posses. Pragam uenimus v Id. Nouemb. usi itinere
satis prospero, tametsi grauitas celi, et æris inlemetia
aliquantulū nobis molestia attulerit, tanta n. uis ne-
bulæ totos hosce septem dies, quibus iter ferimus, fuit;
ut diu alter alterū internoscere non posset.
Cæsari propxius ad urbem accedenti, in aperta porre-
ctaq; planitie itum est obuiaq; à Ferdinando filio,

86

A

J. A. M. VII. R. 266. e (CV)

157A

cum quatuor mill. expeditis equitibus Boëmis, quos ille
ita instruxerat, ut simulacrum certaminis coram Cæsare
inituri uiderentur. Is ubi patrem intra teli iactum
conspicitur, è uestigio à suis diuisus, citato equo illum
excipit, amplexaturq; p̄ gaudio lacrymarum obortæ.
Nusquam tantus ullo in Principe ardor animi uisus, adeo in
fronte in oculis nescio quid diuinum præfereret, quod
sola cogitatione comprehendi potest. Nec mora ab Hip-
poclopiæ innumera glandium seges honoris causa
disposita, nihil ab ijs præmissum, quod ad plenam cu-
mulatamq; letitiâ pertineret; Ferdinandus, ubi Cæsa-
rem et Carolum Arciducem excepisset, ad suos statim
reuertitur, iubet illos sensim mouere. Ibi Cæsar ali-
quandiu mixtus, spectabat ^{equitum} procedentium ordinem.
Erant autem ij ita dispositi, ut quini intederent. Fe-
ciebat ut totus numerus in girum solutus uniuersam fer-
planitiem, quæ ad quinq; mill. pass. quaquaversum pate-
bat occuparet. Hinc progressus Cæsar, ab aliquot
Rusticorum peditum consortibus excipitur; quem ubi
conspicerent præeunte, momento quibusdam flagello
quibus erat à summo claua robustior pendula (ijs ubi
passim utuntur rustici ad excutiendas frumenta
spiras) tantos strepitus excitauit, ut iões in-
risu soluerentur. Aiunt Boëmos olim hoc armorum
genus in bello usos. Crediderim ego non alios fuisse apud
Nix. Cæstus, ubi entelli et Daretis monomachiam
elegantè depingit. Cæsar captus nouæ rei spect

arulo paulisper substitit, accessitq̄ prop̄ius, ut re ipsa
 paulo attentius contempleretur. Astabant e regione
 huius urbis Senatores et ciues, eodem oēs cultu ornati,
 ex quibus, qui erat ætate grandior, Sabita de more
 oratione, Cæsare alloquitus est. Paulo inferius stabat
 altera peditū instructa aries, à quibus cōtinenter
 eiaculatū. Idem oibus cultus, eadem uestis fuit;
 Urbem ingresso Cæsari uniuersus clerus obuiā pressit;
 erat undiq̄ effusa oīs sexus ætas, paruuli, iuuenes,
 senes, pendere ex domib:, ex pergulis, ex protectis, ex
 suggrundis; vias, cōpita, diuertitula cōplere, ut com-
 mune patriæ patrē conspirerēt, ac salutarerent. Urbis
 pleriq̄ anguli singulas Musas seruabant. Vidimus
 Calliopen, Traniā Polyhymniā et reliquas, amictu
 candido, rubea Zona succinctas, cū innumera
 puerorū et promiscui sexus multitudine. Hi pueri,
 cum olim ad senectutē peruenerint, memores pro-
 culdubio eorū oīum, quæ adolescentuli uiderunt,
 nō sine uoluptate filijs suis narrabunt, uenisse
 aliquando in Urbem Ier. d. Cæsare tãto populorū
 oīum, atq̄ adeo totius orbis applausu, ut nihil
 unq̄ post hōiū memoriā admirabilius factum
 sit. Sed sat leuia p̄ijs, quæ iō audies: ubi inforā
 uenimus, ibi erat uidere nō armatos, nō togatos
 homines, sed integrā puellarū ac uirginū cōsili-
 adem; Dij boni quæ forma? quo cultu? Nullū

† laudant omnes

mea quidē sententia inter tot spectacula neq̄ aliud
 plausibilis, neq̄ honorificentius hoc uno fuit. Arxi-
 duris Ferdinandi tempasticum, et sagax ingeniu,
 qui nouum hoc Pompei genus p̄ter oīum opinionem ex-
 cogitauerit. Quod ipsum profectō, quo p̄clarus
 fuit, eō est Austriaris dederorosius, utpote quos
 oportebat in excipiendo Cesare oēs alios antecire.
 Sed danda est ijs tamen in ea re uenia, qui nimis
 in agris et uineis totos dies sunt occupati; Sed om-
 nino extra iocū; Fuit ea res tā admirabilis omnia
 uisa, ut nō dubitem futurū aliquē, qui illa omnia
 aliquando publicis Ivay monumentis consignet
 ad memoriā horū sempiternā. Hinc ad Pontem
 uentū est, quem in locū uniuersa Iudeorū fex
 gregatim conuenerat, ut Cesare Umbella pensile
 exceptū in minore urbem deducerent. Ibi uaria
 cantillantū Hebreorū uoces audita; ad quas
 penē oēs obsupduimus. Erat inter illos qui Legem
 Moysi populo ostentaret; Sed p̄terieram fore
 eos, qui sunt ex instituto nois Iesu. Stabat pro
 cœnobij foribus, hoc est in ipso vestibulo hōis
 loricati statua, ita efficta ut uideri Max
 aliquis posset. Quid sibi ea res uoluerit, nōdū
 mihi exploratum est. Habita ab ijs, ut audio,
 apposita oratio. Pons uero ipse, qui operosissimū
 tot arcuū mole utranq̄ urbis ripā iungit, totus

armatorum locum statione complebatur. Videre
 mihi uidebatur florentem aliquam Rempub: in qua
 Coclites, Sertorij, et Curtij reuixissent sed audi
 ad huc maiora, superato Ponte, dum plenopassu ad
 Arcem contendimus, in ipso fere ascensu, offendimus
 quingentas matronas stantes, ex ijs, quae iam uirum-
 luxerunt, oes pullatas, candida ex Sumeris lamina
 defluente. Quid hic comemorem totidem senes, uene-
 randa caritae conspicuos, qui sub uespertino cre-
 puscule, accensis funalibus, Casarem expectabant.
 Jam fere ad Regiam arcem peruenieramus, cum ecce
 in ipso statim limine a Sileno excipimur. Is festa
 fronde caput reuinctus, ac ridenti similis
 dextera manu liquoris ex uuarum racemis expri-
 mebat, cum hoc Lemmate

SILENI LIQVOR NON SILET, SED LOQVITVR
 Vidimus et ex sipsis uualis, quas alij salientes uocat,
 uinum continenter effluere, idque nullo cratere seu
 pelui susceptum, sumi quasi riuulos quosdam efficere.
 Quod letitiae causa a Ferd. Arce sidure institutum
 fuit. Porro in ipso arcis ingressu, extructa erat
 ueteri more porta quaedam conuexa, siue arcus
 prodigiöse magnitudinis, cuiusmodi olim Ro:
 Imperatoribus ex triumphatis hostibus erigi so-
 lebat, hoc in eius summa basi prefixo Carmine.
IMPERIO FERDINANDE nouis et Honorib: aucte
 Huc ades aucturus non minus Imperium.

Arcum ipsū, quē multæ inscriptiones, picturæ, ac
 emblemata ornabant, duæ insignes surrectæ Pileæ,
 seu Columnæ structiles, ab utroq; latere claudebāt
 in quibus eximia magnitudinis statuæ, altera
 Samsonis, altera Gedeonis summo artificio ad uiuum
 effictæ, nō sine spectantium admiratione uiseba-
 tur. Hinc usq; ad Regiā ipsā Principis runcta au-
 micatia, et magnificis instructa artificijs ce-
 nebantur, oēs porticus ambulatoriæ, et columnas
 epistilia tinnulis bracteolis, et perpetua frōe
 uestiebantur. Tropæa subinde uaria aureis im-
 cabant Iris; erant passim fornices triumphales
 operosissimè extructi, uarijs statujs, ac imagi-
 bus exornati; quæ oīa faciebant ad felicissimū
 ipsius Cæsaris ingressū. Haud ita post Gigantum
 marsia extra urbē edita igne artificioso;
 vidisses informes Gigantes loco moueri, incre-
 dere, montes montibus addere, mox Iouis ful-
 mine absumptos, incōsulte temeritatis sua
 penas dedisse obstupuerant animi omnium
 inusitate rei miraculo. Nimirū hoc tēpore
 nihil nō ars, et ingenitū Sois emulatur. Sunt
 qui putent nō ociosa fuisse sanæ fabulā, sed ea
 uelut admonitos factiosos Soies, ne temerè
 aliquando in Principem insolerent. Ea ip-
 die tot in altū iaculati ignes, tot audita
 Bombardæ tonitrua, uti xdes mirabiliter
 contuterentur. Dixisses tonare Iouem, trepita-
 auræ, et rauo murmure Calum compleri.

Quid multis? Nullus fuit in Vrbe locus, qui non
 argumētum aliquod letitiæ suæ p̄ferret. Ipsi
 me sercule muri, ipse vr̄bis uix p̄ gaudio exiluerē.
 Habes, Presul Amplissime, Pompam Pragensē non
 descriptam à me, sed quasi pennicillo delineatā.
 Quod fieri nō solū, ut et tu letitiæ huius particeps
 esses, verum etiā, ut exiguo hoc argumēto con-
 stantē, ac perpetuā meam erga te obseruantia,
 quam scio alioqui tibi antea esse exploratissimā,
 cognitā ac perspectam haberes.

Comitia III Id. Nouemb. Sic primū haberi cepta.
 ea die more maiorū decretā fuit Supplicatio, ut
 bene feliciterq̄ eueniret, quod consiliū Reipub.
 causa à Cæsare susciperetur. Existimo Cæsare
 sine propediem Augustā discessurū. Hoc inde
 colligo, quod p̄missi iā sint designatores ædium.
 Nos quod unū possumus, rogamus deum uti oīa
 Cæsaris Consilia, Reipub Christianæ fausta, ac salutaria
 esse uelit.

Hæc cum scriberē, allatum fuit tristissimū de
 Caroli V. fortissimi Sapientissimiq̄ Imp. morte
 nuntium, Uniuersa Cæsaris Aula in luctu et
 squalore uersatur. Huius nunq̄. Satis laudati
 Principis interitu, alterū Christianitati orulū
 creptum esse omnes fatentur. Sed hæc orbis ipse
 uidexit.

~~Quod reliquum est Presul Amplissime, uelini
tibi oia de me cumulatissime et audacter pu
liceare. Nam, etsi opes meae Infirmasunt
et multa tua erga me officia extant; enitar
tame, ut obseruantia, et uenerationis mea
Studijs intelligas, quanti faciam Sumanitate
tuam. Bn Vale, et Rapitum inter tuos adscribo
clientulos obseruantia, cultu et studio cessuri nemis
Prage postid. Id. Nouemb. anno 1558~~

Quod reliquum est Presul Amplissime, uelini
tibi oia de me cumulatissime et audacter pu
liceare. Nam, etsi opes meae Infirmasunt
et multa tua erga me officia extant; enitar
tame, ut obseruantia, et uenerationis mea
Studijs intelligas, quanti faciam Sumanitate
tuam. Bn Vale, et Rapitum inter tuos adscribo
clientulos obseruantia, cultu et studio cessuri nemis
Prage postid. Id. Nouemb. anno 1558

Unq B^{me} atq ampliss. dominationis

ded.issimus Seruitor

A. Napicius

1681. fol. Lat.

523
7029Humanissime, Et ornatissime
Rapaci Salve.

Summe sane extitit mi tua & grata, & iucunda Epistola, qua doctissime, & eleganti-
 issime persequutus es magnificentissimum apparatus amplissimi Archiducis
 Ferdin. quo Sac^{mi} Imp. N. parentis vero sui Charissimi cum Bohemorum
 nobilitate primū ab initio feliciter Imperio, in Pragā urbem v. Id. Nouemb.
 excepit, & celebrauit. Idq; quum ob narrationē eius scitu dignissima, & q̄
 ad huc ad me à nemine alio tam amantē, tamq; luculentē descripta fuerit,
 tum q̄ statim initio ipsius amplis, & euidentibus testatus fueris argumētis,
 quanti & meam erga te faceres beneuolentiam, & tuam mi notam, atq; perspe-
 ctam esse uelles. Nimirum q̄ me nullis temporibus obliuioni esses traditurus,
 ut qui per tot, perq; tam longinquas Prouincias cursitan, Imperatoriae Sitis
 Archiuorū munere occupatus, perpetuo mei tecum memoria circumferres.
 Parum hoc ēē contentus, nisi addidisses, q̄ me sumo, & singulari Audio cole-
 res, & obseruares.

Rara profecto, & peculiaris ē ista amoris erga me tui significatio, quā offendis mi,
 & qua ueluti contestatione quadam, quantopere me cōplectereis, fidem mi
 facere uidearis. Quod quidem si magna cum voluptate accipia, & de me,
 maius quiddam aliquanto sentiam, sic absente tali uiro & amatus, & hāitus,
 non tamen quicq; in me eiusmodi comperio, quo merito à te tanti fieri, &
 tantum amari deberem. Nisi fortasse (de quo nihil dubito) aequē sic omnes
 amare, & complecti consueuisses, quos ex tua uirtute, ex tuorū marum, ex
 tui demq; candore animi tam uehementē amandos, & complectēn tū esse
 existimes. Id enim affectum, plerumq; ijs inesse solet, quorum ingenia
 ad integritatē, & uirtutes coparata, ut ipsi & doctissimi sint, & pollent
 summo iudicio, summa probitate, ita de alijs, improbum esse censent, non
 aequē, ac de se ipsis iudicant, semperq; in eo miti, ut amantes redamentur.

Dum JF

Quum itaq; uidear haud falso fortasse infima quadam tenuis Genij tui esse assequens
 nec ignorem, quid soleat expeti ab amicis, en ipse quoq; par de me tibi humanitas
 Rapiti deffero, & ingenue polliceor. me & te, & Virtutes tuas peculiari honore
 ac studio prosequendum (uti iam diu prosequor) tumq; sic erga me redamatio-
 rum amorem ob ingenij, & eruditionis tuae prestantiam, ut plane intelligas,
 nihil mi Viris doctis, & uera probitate pollentibus esse in Vita Charius, ama-
 tius, Venerabilius. Quumq; in te has animi dotes lucere uideam (quod sine
 assentatione loquor) merito equide statuo, mi te amantissimu esse debere. Haec
 hac ad Epistolam.

De oratione uero, quam in funere Caroli V. Imp. Cæs. Aug. op. Max. eras habiturus,
 no est, quod obiter pluribus agendum nu esse censeam. Placuit tamen mirifica
 tota. Et imprimis argumenti, ac generis eius placida, comodiissimaq; dispositio.
 Tum q; Encomiorum tanti Cæsaris nullum ferme, licet strictum, no attigeris,
 tanto tamen iudicio, & ubertate pro loci, & temporis ratione omnia come-
 moraris, & perstrinxeris, ut haud dubie heri mi sit uisa, quo ad eximia
 sui comendatione, sume etiam fuisset complexa, & in lucem expetita. In qua
 illa et uis ei pathetica non defuerit, qua in funebri oratione exigi conuenit
 adeo ut facile auditorum animos no solum in comiseratione maxima, sed
 et in ardentissima tam Inchytitamq; hijs saeculis necessarij Imp. desi-
 deriu mouere potuisset, si fuisset recitata dumtaxat eius dictione, in unam
 consideratione, nisi fallor, examinanda uiridi. qua mox occurrit in prin-
 cipio, ubi pronuntiatione tuam ob luctum, et consternatione uelis esse exa-
 satam, si quid molius, ac fractius protulisses. Nam in loco huius mori quum
 consternationis dictione, iuxta luctum posita, pro perturbatione (quemad-
 dum Ego quidem arbitror) uti uolueris, quam usurpant secus historici,
 nescio, an eam a metu, an a maerore desumpseris, Si a metu, ex quo

+
 In una du-
 taxat eius
 dictione,
 conside-
 ratione,
 ni fallor,
 examina-
 da in cidi. que

semper ducit suam origine, qz in loco simili recte sit posita, in quo nullum
impendat subitum periculum, puto esse expendendum. Si uero à merore,
aqua et uident est, ne minus proprie fuerit colorata. Sed de hoc haecenus.
quod ut fiducia amicitiae nra uoluerim mea non satis tanti attinger
rensura, ita et temeritate, si temere me putabis egisse, deprecor, et te uenia
pro. Caterum ipsam quoq; remitto ^{libi} oratione tibi, no alia quide causa serius,
qz qz eam diligentius legerim, sua compositione, atq; energia delectatus.
Vale. Aug. Vindelicoru. xvii. Julij. 1559.

1681. fol. Lat.

R^{me} atq; Amplissime D^{ne}
me Colendissime

66

Superioribus diebus Josephus Salandus Medicus
Bergomas, reddidit mihi eas Lras, quas Aonius
Palaecius Verulanus superiore anno ad te
scriptas dedit, petijtq; à me diligenter, ut, quonia
is esset propediem in Italia rediturus, neq; scire
posset de reditu ex Agria ad nos tuo, eas una
cum libro tuto ad te perferri curarem. Quare
cum intellegem Franciscu Belgramoniũ nrũ
isthuc profecturũ, dedi eidem Aonij Lras et librũ
ad te perferendũ. Liber autem, quem idem
Aonius ad Cesarem una cum Lris misit, tamdiu
apud me erit, quo ad ex Agria ad nos redieris,
quod intra paucos dies futurũ, cum hec scribe-
rem, dicebatur. Qua in re usus sum Consilio
Salandi, qui haud ita pridem à nobis in Italia
discessit. Quod si forte tardior reditus tuus
ad nos esset, offerrem ego ipse librũ Cesari,
ne Aonius diutius penderet animi. Expecto
tamen Lras, que me de tota re certiore faciant.

66
F

Hoc tempore nihil est novi, quod ad te magni
perè scribendū putem, nisi hoc ipsum,
de quo tamen iamdudū nuncios ad uos peruen-
se non dubito, Joannē Angelū Medicū
summū Pontificem à patribus renunciatum
qui ea ipsa die (ut audio) gentiliti insignia
sua cum Cosmo Mediceo Florentie duce sibi
etiam esse uoluit. Hæc ex Roma. Et Hispa-
nia auditū est Philippicam classem Tripolim
magno cū apparatu contendisse, non sine spe
boni euentus. De Anglia magnū in Aula
silentiū. Sic si quid est Amplissime
in quo tibi mea opera aut diligentia prodesse
possit, Impera: nulla mora erit in Napoli
tuo, qui obseruantia, cultu, ac studio erga
te, æssurus est nemini. Bene ualeat
Ampliss. et Roma b. tua:
Datis Viennæ 9 die Januarij 1560 rapho

Ciusdem Romæ atq; Ampliss. b. J.

Additissimus seruitor

And. Rapiuis

1681. fol. Lat.

523
7029Humanissime, Et ornatissime
Rapaci Salve.

Summe sane extitit mi tua & grata, & iucunda Epistola, qua doctissime, & eleganti-
 issime persequutus es magnificentissimum apparatus amplissimi Archiducis
 Ferdin. quo Sac^{mi} Imp. N. parentis vero sui Charissimi cum Bohemorum
 nobilitate primū ab initio feliciter Imperio, in Pragā urbem v. Id. Nouemb.
 excepit, & celebrauit. Idq; quum ob narrationē eius scitu dignissima, & q̄
 ad huc ad me à nemine alio tam amantē, tamq; luculentē descripta fuerit,
 tum q; statim initio ipsius amplis, & euidentibus testatus fueris argumētis,
 quanti & meam erga te faceres beneuolentiam, & tuam mi notam, atq; perspe-
 ctam esse uelles. Nimirum q; me nullis temporibus obliuioni esses traditurus,
 ut qui per tot, perq; tam longinquas Prouincias cursitan, Imperatoriae Sitis
 Archiuorū munere occupatus, perpetuo mei tecum memoria circumferres.
 Parum hoc ēē contentus, nisi addidisses, q; me sumo, & singulari Audio cole-
 res, & obseruares.

Rara profecto, & peculiaris ē ista amoris erga me tui significatio, quā offendis mi,
 & qua ueluti contestatione quadam, quantopere me cōplectereis, fidem mi
 facere uidearis. Quod quidem si magna cum voluptate accipia, & de me,
 maius quiddam aliquanto sentiam, sic absente tali uiro & amatus, & hāitus,
 non tamen quicq; in me eiusmodi comperio, quo merito à te tanti fieri, &
 tantum amari deberem. Nisi fortasse (de quo nihil dubito) aequē sic omnes
 amare, & complecti consueuisses, quos ex tua uirtute, ex tuorū marum, ex
 tui demq; candore animi tam uehementē amandos, & complectēn tū esse
 existimes. Id enim affectum, plerumq; ijs inesse solet, quorum ingenia
 ad integritatē, & uirtutes coparata, ut ipsi & doctissimi sint, & pollent
 summo iudicio, summa probitate, ita de alijs, improbum esse censent, non
 aequē, ac de se ipsis iudicant, semperq; in eo miti, ut amantes redamentur.

Dum JF

Quum itaq; uidear haud falso fortasse infima quadam tenuis Genij tui esse assequens
 nec ignorem, quid soleat expeti ab amicis, en ipse quoq; par de me tibi humanitas
 Rapiti deffero, & ingenue polliceor. me & te, & Virtutes tuas peculiari honore
 ac studio prosequendum (uti iam diu prosequor) tumq; sic erga me redamatio-
 rum amorem ob ingenij, & eruditionis tuae prestantiam, ut plane intelligas,
 nihil mi Viris doctis, & uera probitate pollentibus esse in Vita Charius, ama-
 tius, Venerabilius. Quumq; in te has animi dotes lucere uideam (quod sine
 assentatione loquor) merito equide statuo, mi te amantissimu esse debere. Haec
 hac ad Epistolam.

De oratione uero, quam in funere Caroli V. Imp. Cæs. Aug. op. Max. eras habiturus,
 no est, quod obiter pluribus agendum nu esse censeam. Placuit tamen mirifica
 tota. Et imprimis argumenti, ac generis eius placida, comodiissimaq; dispositio.
 Tum q; Encomiorum tanti Cæsaris nullum ferme, licet strictum, no attigeris,
 tanto tamen iudicio, & ubertate pro loci, & temporis ratione omnia come-
 moraris, & perstrinxeris, ut haud dubie heri mi sit uisa, quo ad eximia
 sui comendatione, sume etiam fuisset complexa, & in lucem expetita. In qua
 illa et uis ei pathetica non defuerit, qua in funebri oratione exigi conuenit
 adeo ut facile auditorum animos no solum in comiseratione maxima, sed
 et in ardentissima tam Inchytitamq; hijs saeculis necessarij Imp. desi-
 deriu mouere potuisset, si fuisset recitata dumtaxat eius dictione, in unam
 consideratione, nisi fallor, examinanda uide. qua mox occurrit in prin-
 cipio, ubi pronuntiatione tuam ob luctum, et consternatione uelis esse exa-
 satam, si quid molius, ac fractius protulisses. Nam in loco huius mori quum
 consternationis dictione, iuxta luctum posita, pro perturbatione (quemad-
 dum Ego quidem arbitror) uti uolueris, quam usurpant secus historici,
 nescio, an eam a metu, an a maerore desumpseris, Si a metu, ex quo

+
 In una du-
 taxat eius
 dictione,
 conside-
 ratione,
 ni fallor,
 examina-
 da in cidi. que

semper ducit suam origine, qz in loco simili recte sit posita, in quo nullum
impendat subitum periculum, puto esse expendendum. Si uero a merore,
aqua et uident est, ne minus proprie fuerit colorata. Sed de hoc haecenus.
quod ut fiducia amicitiae nra uoluerim mea non satis tanti attinger
rensura, ita et temeritate, si temere me putabis egisse, deprecor, et te uenia
pro. Caterum ipsam quoq; remitto ^{libi} oratione tibi, no alia quide causa serius,
qz qz eam diligentius legerim, sua compositione, atq; energia delectatus.
Vale. Aug. Vindelicoru. xvii. Julij. 1559.

SAŽETAK

Privatna pisma Antuna Vrančića i Andrije Rapicija

Tema ovog rada su privatna pisma koja su razmijenili šibenski humanist Antun Vrančić (*Antonius Verancius*, 1504-1573) i tršćanski pravnik Andrija Rapicije (*Andreas Rapicius*, 1533-1573). Sačuvana su tri Antunova pisma iz 1558., 1559. i 1560. i dva Rapicijeva iz 1558. i 1560. godine. Svih pet pisama napisano je na latinskom jeziku. U radu će se napraviti kritičko izdanje pisama na temelju usporedbe rukopisa iz budimpeštanske knjižnice Széchényi i mađarskog izdanja Szalay-Wenzel iz 19. stoljeća. Osim toga, latinska će se pisma analizirati na razini jezika, te će se pokušati utvrditi jezične osobitosti u odnosu na klasični latinitet. Obratit će se posebna pažnja na morfologiju, sintaksu i leksik te će se nastojati utvrditi i eventualna razlika između Vrančića i Rapicija. Konačno, u uvodnim će se poglavljima dati osvrt na biografske podatke obaju autora te će se ukratko opisati književni i društveno-politički kontekst toga vremena.

Ključne riječi: Antun Vrančić, Andrija Rapicije, korespondencija, humanizam

SUMMARY

Private letters of Antun Vrancic and Andrija Rapicije

This thesis outlines private letters exchanged by humanist Antun Vrancic (Antonius Verancius, 1504-1573) and Trieste lawyer Andrija Rapicije (Andreas Rapicius, 1533-1573). There are three Vrancic's letters from 1558, 1559 and 1560 and two of Rapicije from 1558 and 1560. All five letters were written in Latin. This thesis will make a critical edition of letters by comparing manuscripts from Budapest Széchenyi Library and the Hungarian edition of Szalay-Wenzel from the 19th century. In addition, the Latin letters will be analyzed at the level of language and will try to determine the linguistic features in comparison to the classical Latinity. Special attention will be pointed to morphology, syntax and vocabulary, and will seek to establish the possible differences between Vrancic and Rapicije. Finally, in the introductory chapters will give an overview of biographical information of both the author and will be summarized literary and socio-political context of the time.

Keywords: Antun Vrancic, Andrija Rapicije, correspondence, Humanism